

חוברת עזר
להוראת חומש בראשית

פרשת וישלח

החוברת הופקה במיזם משותף של מינהל החינוך הדתי
מכללה ירושלים ותלמוד תורה מורשה
ע"פ תוכנית הלימודים בתורה של בית הספר היסודי הממלכתי דתי

ירושלים עיה"ק, התשע"ב

פנימי - לא למכירה

כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק ולצלם ללא מטרות רווח

תלמוד תורה מורשה ירושלים

ת.ד 34055 ירושלים, 91340

תוכן העניינים

פרק לב

- 9 ..... שליחת המלאכים אל עשו
10 ..... הכנותיו של יעקב לדורון, לתפילה ולמלחמה
16 ..... מאבק יעקב עם המלאך
20 ..... המסרים העולים מפרק לב

פרק לג

- 22 ..... פגישת יעקב ועשו
27 ..... יעקב בסוכות ובשכם
30 ..... המסרים העולים מפרק לג

פרק לד

- 32 ..... לקיחת שכם את דינה ועיניויה
35 ..... בקשת שכם וחמור מיעקב לשאת את דינה והצעת בני יעקב
38 ..... דברי שכם וחמור לאנשי עירם ומילתם
38 ..... כניסת שמעון ולוי לעיר, הוצאת דינה והריגת אנשי העיר
41 ..... גערת יעקב בשמעון ולוי
42 ..... המסרים העולים מפרק לד

פרק לה

- 44 ..... הליכת יעקב לבית אל ובניית מזבח בבית אל
46 ..... מות דבורה מינקת רבקה
49 ..... שינוי שמו של יעקב, הבטחות הזרע והארץ והקמת מצבה
51 ..... לידת בנימין ומות רחל בדרך אפרתה
54 ..... מעשה ראובן ומניית השבטים
56 ..... ביאת יעקב אל יצחק אביו בקרית ארבע ומות יצחק
59 ..... המסרים העולים מפרק לה

פרק לו

- 61 ..... משפחת עשו - נשותיו, בניו אלופיו ומלכיו
- 63 ..... המסרים העולים מפרק לו
- 64 ..... סיכום פרשת וישלח

פרק לב

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. שליחת המלאכים אל עשו
2. הכנות יעקב לדורון, לתפילה ולמלחמה
3. מאבקו של יעקב עם המלאך

פתיחה: מדוע יעקב חולק לעשו כבוד כה גדול?

בפרקים ל"ב-ל"ג מכין יעקב את עצמו לקראת הפגישה עם עשו אחיו. יעקב שולח שליחים לעשו לדרוש בשלמו ולהודיעו על בואו. לאורך הפרשיה הוא חולק לעשו כבוד רב, קורא לו "אדני" מספר פעמים ומכנה את עצמו "עבד" כלפיו. בנוסף, שולח יעקב לעשו מנחה גדולה: עדרי צאן ובקר, גמלים וחמורים ועוד. כבוד גדול זה, שחולק יעקב לעשו, בא לידי ביטוי גם בפגישתם, כאשר יעקב משתחוה לפני עשו שבע פעמים.

על מעשיו אלו של יעקב שאלו חכמינו: מדוע חלק יעקב לעשו כבוד כה גדול, הרי אינו אלא עבדו, כפי שאמר ה' לרבקה: "ורב יעבד צעיר" (ורב - עשו הגדול, יהיה עבד לאחיו הצעיר - יעקב), וכן יצחק ברך את יעקב ואמר לו: "הוה גביר לאחידך", ואף לעשו עצמו אמר: "ואת אחידך תעבוד"?

על שאלה זו השיבו חכמינו ז"ל, ובעקבותיהם המפרשים, מספר תשובות:

בעל עקדת יצחק הסביר, שיעקב כיבד את עשו משום שעשו היה אחיו הגדול, וכך כתב: "שדיבר עם עבדיו על זה האופן [שקרא לעשו "אדני"], להורות להם שיש לו עליו אדנות מבעי, כמשפט האח הגדול".

בלומדנו על קניית יעקב את הבכורה ראינו את ביאורו של הר"ן, שיעקב ידע שמעלת הבכורה ראויה לו כי הוא ממשיך את דרך אבותיו, ומשום כך קנה את הבכורה, ואף עשו הודה לו בכך. כהמשך להסבר זה נסביר שיעקב לא קרא לעשו "אדני" בגלל מעלת הבכורה, שהרי זו עברה ליעקב, אלא מפני שעשו היה אחיו הגדול.

נוסיף ונאמר שיעקב חלק לעשו כבוד מפני שעשו היה מלך בארץ אדום, כפי שמצינו **בבראשית רבה** (עה, ה), שרבי יהודה הנשיא נהג כבוד במלך רומי, בציינו שכך למד מהתנהגותו של יעקב עם עשו:

"רבנו אמר לרבי אפס: כתוב חד אנרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס. קם וכתב: 'מן יהודה נשיאה למרן מלכא אנטונינוס'. נסבה וקרייה וקרעיה. אמר ליה: כתוב 'מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס'. אמר ליה: רבי, מפני מה אתה מבזה על כבודך. אמר ליה: מה אנא טב מן סבי, לא כך אמר 'בה אמר עבדך יעקב'."

תרגום: רבנו (רבי יהודה הנשיא) אמר לרבי אפס (תלמידו): כתוב אגרת אחת משמי לאדון המלך אנטונינוס. הלך וכתב (רבי אפס): 'מיהודה הנשיא לאדון המלך אנטונינוס'. לקחה (רבי יהודה הנשיא), קראה, (ולאחר מכן) קרעה. אמר לו (רבי יהודה הנשיא לרבי אפס): כתוב 'מעבדך יהודה לאדון המלך אנטונינוס'. אמר לו (רבי אפס): רבי, מפני מה אתה מבזה על כבודך (מכנה את עצמך 'יהודה'). אמר לו (השיב רבי יהודה הנשיא): האם אני טוב מסבי (יעקב)? לא כך אמר (יעקב לעבדיו, לומר לעשו): 'כה אמר עבדך יעקב' (כלומר, כמו שיעקב כינה את עצמו עבד ביחס לעשו, משום שהיה מלך באדום, אף אני מכנה את עצמי עבד ביחס למלך הרומאי).

וכך אמרו רבותינו **במדרש תנחומא** (וישלח ג): "יעקב קרא לעשו 'אדוני', לימדה תורה דרך ארץ, לחלוק כבוד למלכות."

הסבר נוסף, שאינו סותר הסברים אלו, הוא שיעקב קיווה שיחשו הטוב כלפי עשו ישפיע עליו ויעורר אצלו רגשי אחווה, כפי שעולה

פרק לב

מדברי חכמינו ז"ל **במדרש הבאור** (הובא בחומש "תורה שלמה" של הרב כשר): "שלח לו דברים רבים כדי להסיר איבתו".

כלומר כוונת יעקב היתה שהכבוד שרחש כלפי עשו יגרום לעשו להסיר את שנאתו: "והוא כדי שיראה עשו זה, וירצה שיהיה הדורון לפניו תמיד בפני עצמו לכבוד ולתפארת... ומתוך כך יהיה לרצון לפניו תמיד לאות ולזכרון ברית אחים" (עקדת יצחק).

נוכל לומר שיעקב הלך בדרכו של יצחק אביו, שגילה אהבה וכבוד כלפי עשו, מתוך רצון לעוררו לתשובה, וכפי שאמרו חכמינו **בבראשית רבה** (עה, יא): "וישלח יעקב – למה שלח לו שלוחים? אלא כך אמר [יעקב]: אשלח לו שלוחים, אם [אולי] יחזור בתשובה".
וברוח דבריהם כתב בעל **השם משמואל**:

"והנה יעקב... חשב מחשבות שהגיעה העת לתקן את כל העולם כמו שיהיה באמת לעתיד, והיינו לתקן בראשונה את עשו ואחריו כל אדם ימשך, ראשית שיבואו המלאכים אל לבו, שעל ידי זה יבנע וישבר לבו בקרבו ויעשה תשובה".

כמובן לא נביא את דבריו העמוקים לילדים, אך מדבריו נלמד על רצונו של יעקב להשפיע על עשו, ונציין שכדי שיוכל יעקב להשפיע על עשו דאג תחילה לאחוה שביניהם.

דרך נוספת בהסבר הכבוד הגדול שחלק יעקב לעשו היא, שיעקב עשה כל זאת מפני שפחד מעשו, לכן קרא לו "אדני" והשתחוה לפניו, כדי שירחם עליו ויתרצה ולא ילחם עמו.

אולם מדברי **האברבנאל** עולה קושיה על הסבר זה, שהרי כאשר אדם מגלה פחד מפני האויב, אז האויב מרגיש בחולשתו ומתחזק במלחמתו, וכך כתב בענין שליחת יעקב מלאכים לעשו:

"אבל אם לא ימצאוהו [המלאכים, את עשו] בארץ שעיר שדה אדום, לא ידברו אליו [אל עשו] כלל, כי אין ראוי להחניף את האויב להיותו מפורסם באיבתו ושנאתו, פן יחשבוהו למורך לב... והנה ציוה את שלוחיו: 'כה תאמרון לאדני לעשו...', כדי להכניס

בלבכם שלא היה שולח אליו השליחות הזה מפני מורך לבבו ופחדו ממנו, אלא מפני שהיה אדונו, כי הוא אחיו הגדול ממנו".

עוד קשה על הסבר זה, שכן לפני השתחוויותיו של יעקב לעשו יעקב נלחם עם שרו של עשו וניצחו, ושרו של עשו אמר ליעקב מפורשות: "כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וַתּוֹכַל", והסביר רש"י: "ועם אנשים – עשו ולבן", ועל כך כתבו מפרשים רבים, שכאן נתבשר יעקב שינצח את עשו, וכדברי רבנו אברהם בן הרמב"ם: "כי שרית... בישרו כי עשו לא יתגבר עליו ולא ינצחנו, והמעם בזה שמכיון ש'שרית עם אלהים', כל שכן שתהיה כך [שר] 'עם אנשים'".

אם כן, שתי קושיות קשות על ההסבר שיעקב פחד מעשו ולכן רחש לו כבוד:

א. מדוע גילה יעקב פחדו מעשו והחניף לו, הרי בכך יגדל כוחו של עשו ורצונו לבא במלחמה?

ב. מדוע השתחוה יעקב לעשו אחרי שהתבשר שינצחו?

משום הקושיות שהוזכרו, נסביר פרקים אלו באופן הראשון שהצגנו, שיעקב השתחוה לעשו מתוך כבוד לאחיו הגדול ובגלל היותו מלך, ונוסיף שעשה זאת מתוך רצון לעורר אצל עשו רגשי אחווה. במקביל נאמר, שלצד הכבוד והיחס הטוב בהם נהג כלפי עשו, ידע יעקב את גודל רשעותו של עשו בעבר, וכל עוד לא ידע שהצליח לפייסו ולשנות את יחסו כלפיו הכין עצמו גם למלחמה, כפי שנראה בדברי חכמינו להלן.

כמובן נציין, שעם כל השתדלותו הרבה של יעקב לכבד את עשו ולשלוח לו מנחה מחד, ומאידך להתכונן למלחמה, יעקב התפלל לה, בידעו שעזרתו של הקדוש ברוך הוא, היא עיקר ההצלחה.

שליחת המלאכים אל עשו (פסוקים ד-ז)

נאמר בפסוק ד: "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו..."

נסביר שיעקב שלח אל עשו "מלאכים", כלומר אנשים שליחים, כפי שתרגמו אונקלוס ויונתן בן עוזיאל: "אוגרין", ובעקבותיהם פירש האבן עזרא: "ואלה המלאכים הם מעבדיו".

נאמר בפסוק ה: "וַיֵּצֵא אֹתָם לְאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב..."

כפי שהצגנו בפתיחה, נסביר שיעקב מכנה את עשו 'אדון' וקורא לעצמו 'עבד', מפני שעשו היה אחיו הגדול ואף מלך בארץ אדום, וכן מפני שיעקב קיווה שיחסו הטוב כלפי אחיו עשו ישנה את יחסו של עשו כלפיו ויעורר אצלו רגשי אחווה.

"וַיְהִי לִי שׂוֹר וְחִמּוֹר צָאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֲשֻׁלְחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצְרָא חֵן בְּעֵינֶיךָ"

כתב רש"י: "למצא חן בעיניך – שאני שלם עמך ומבקש אהבתך". בשיתוף עשו בקורות אותו, קיווה יעקב שעשו יבין שהוא דורש את שלומו, ובכך יעורר אצלו רגש אהבה טבעי המצוי אצל אחים.

נאמר בפסוק ו: "וַיָּשָׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לְאמֹר כָּאֵנוּ אֶל אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו וְגַם הִלְךְ לְקִרְאָתְךָ וְאַרְבַּע מְאוֹת אִישׁ עִמּוֹ"

התורה לא סיפרה אם התקיימה שיחה בין עשו למלאכים, ועל מה דיברו, אבל המלאכים הבינו שעשו עדיין נתון בשנאתו, כפי שכתב הספורנו: "עם ד' מאות איש, ואין זה אלא להלחם".

בפסוק זה נשמיע ביקורת חריפה כלפי עשו ששמר שנאתו שנים כה רבות. נערוך חשבון עם הילדים ונגיע לכך שעברו כבר למעלה משלושים וארבע שנים מעזיבת יעקב: ארבע עשרה שנה שהיה יעקב בבית מדרשו של עבר (כמובא ברש"י בתחילת פרשת ויצא), עשרים שנה

שהיה בבית לבן, כפי שאמר יעקב ללבן: "זה לי עשרים שנה אנכי עמך" (לא, לח), ועל כך יש להוסיף את החודשים בהם היה יעקב עם מחנהו בדרך.

נוכל לציין בהקשר זה את הכתוב בספר עמוס (א, יח): "ועברתו שמרה נצח", שחכמינו ז"ל אמרו בבראשית רבה (סז, י) שפסוק זה מתייחס לעשו ששמר את כעסו על יעקב לנצח.

נשאל את הילדים: כיצד היה צריך עשו לנהוג? נגיע עמם לכך שאדם צריך לסלוח לחברו על רעה שעשה לו, ובודאי כשמדובר באח. נציין שוב שהצדק היה עם יעקב בלקחו את הברכות, שהרי עשו מכר לו את הבכורה, ובפרט שהברכות היו ראויות יותר ליעקב, שהיה איש תם יושב אוהלים.

בדברים אלו נדגיש לילדים את חשיבות הסליחה לזולת.

הכנותיו של יעקב לדורון, לתפילה ולמלחמה

(פסוקים ח-כד)

ההכנה למלחמה

נאמר בפסוק ח: "וַיִּרְא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לֹ"ו"

יראתו של יעקב ודאגתו נבעו מהבנת הסכנה שיש במלחמה, ולא מחולשת אמונה או ביטחון בה'. למרות יראתו וחששו, התגבר יעקב והלך לקראת עשו, מתוך ביטחון מלא בהשגחת ה' עליו, וכפי שכתב **האברבנאל:**

"פחד יעקב ויראתו מעשו, לא היו מחולשת אמונתו ובטחונו ביעודיו, כי באמת לבו כמות בה', אבל היה פחדו בדרך הגיבור האמיתי שבהיכנסו למלחמה יפחד מהמוות וירגיש בסכנה, אבל

מפני המעלה [חשיבות העניין שבגללו הוא נלחם] יבוה החיים ויבחר המוות... ובן היה עניין יעקב, כי אם היה [למרות שהיה] בלתי ירא ולא מפחד מעשו שיהרגהו ויהרוג את נשיו ובניו, הנה בלכתו אליו לא היה מורה על כמחוננו על ה' וכייעודיו, כי יהיה הולך אליו לחושבו כי יתנהג אתו כאה. אבל עתה ששיער בשנאתו אותו וידע זה בבירור, עד שהכח החיוני אשר ליעקב התפעל מזה, כי ראה ופחד, ועם כל זה שכלו המנהיג את הכח המתעורר אשר לו, כמו שראוי לבעל המעלה, גער בו על פחדו והתאמץ והלך לקראת אחיו. זה באמת הראוי להיקרא מאמין בנבואתו ובוטח ביעוד אלקיו."

נאמר בפסוקים ח-ט: "ויחץ את העם אשר אתו... לשני מחנות. ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והפּהו והיה המחנה הנשאר לפליטה"

כתב רש"י: "על כרחו אלחם עמו. התקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה. לדורון: 'ותעבר המנחה על פניו', לתפילה: 'אלקי אבי אברהם', למלחמה: 'והיה המחנה הנשאר לפליטה'."

לאור דברי רש"י נסביר שעמדתו של יעקב היתה עמדה של גבורה ועוז, יחד עם זהירות ואחריות כלפיו וכלפי משפחתו. מצד אחד הראה יעקב לעשו יחס של כבוד כדי להוציא את השנאה מלבו, אך יחד עם זאת היה מוכן למלחמה, כמבואר ברש"י: "והוא עבר לפניהם - אמר: אם יבוא אותו רשע להלחם, ילחם בי תחילה."

נדבר על דרכו של יעקב ונסביר לילדים שטוב לב, רצון טוב לשלום ותמימות, אינם סותרים את הגבורה והזהירות בהם יש לנהוג בשעת הצורך.

ההכנה לתפילה

ההכנות לתפילה נעשו רק לאחר חציית העם לשני מחנות, כהכנה למלחמה.

נדגיש שכיוון שמדובר בשעת סכנה ליעקב ומחנהו, יעקב הקדים את השתדלותו ואת הכנותיו למלחמה, ורק אחריהם עמד והתפלל לה' שיצילהו.

נאמר **בפסוק י: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק..."**

בפסוק זה מתחילה תפילתו של יעקב, והיא נפתחת בהזכרת אבותיו. נציין את ענוותנותו של יעקב, שלא ביקש בזכות עצמו אלא בזכות אבותיו. ענווה זו מתגלית ביתר שאת בפסוק הבא.

נאמר **בפסוק יא: "קִטְנֹתַי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדְּךָ"**

נפרש את הפסוק **כאבן עזרא** שכתב: "פחות אני וקטן עד שתעשה עמי כל החסדים", **וכספורנו**: "לא הייתי ראוי לכל אותם החסדים".

נאמר שיעקב היה יכול לתלות את החסדים שנעשו עמו במעשיו הטובים, ואף על פי כן גילה ענווה יתירה ותלה אותם במעשי אבותיו.

בעקבות ענוותנותו זו של יעקב כתב **רבנו בחיי**:

"מכאן שראוי לאדם שיתבונן בתפילתו חסרון עצמו ופחיתותו, ואדנות האדון אשר הוא אליו עבד... ושיתבונן בריבוי חסדי השם וטובותיו עלינו... ואחר שיתבונן בכל זה ישאל צרכו, וכן אמר יעקב [אחרי שהכיר בקטנותו ובחסדי ה' עמו]: 'הצילני נא'."

"כִּי בְּמִקְלֵי עֲבָרְתַי אֶת הַיַּרְדֵּן הָזֶה וְעַתָּה הֵייתִי לְשִׁנֵּי מַחְנוֹת"

נדבר על מידת הכרת הטוב של יעקב, שהכיר שכל החסדים הגדולים שנעשו עמו - שעבר את הירדן בלא כל רכוש, ובשעה שחזר היה בעל משפחה גדולה, צאן, ובקר ועבדים - הכל מתנת ה'.

נאמר **בפסוק יב: "הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֲשׂוּ כִּי יֵרָא אֲנֹכִי אֶתוֹ פֶּן יָבֹא וְהִכְנִי אִם עַל בְּנִים"**

אחרי שפתח יעקב בשבח אבותיו ובשבחו של ה', פנה יעקב בתחנונים ("נא") לה' שיצילו מיד עשו.

הכנותיו של יעקב לדורון, לתפילה ולמלחמה פרק לב

נאמר בפסוק יג: **וְאֵתָהּ אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטֵיב עֲמָד וְשָׁמַתִּי אֶת זֶרְעֲךָ כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֵב**

יעקב מזכיר בתפילתו את הבטחת ה', וכוונתו לומר שהבטחה זו ניתנה, לא בגלל צדקותו אלא בגלל טוב ה' ומידת רחמיו, כמבואר ברמב"ן: **"ולא הכמחחתי עליה בעבור מעשי, רק בחסדיך הרבים"**, וגם כעת הוא חפץ לעורר את רחמי ה'.

נרחיב בהסבר פסוקים אלו ובשינונם, ובכך ילמדו הילדים על חשיבותה של התפילה, לצד ההשתדלות הנדרשת מן האדם להינצל מאויביו ושונאיו.

ההכנה לדורון (מנחה)

נאמר בפסוק יד: **וַיִּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לַעֲשׂוֹ אַחִיו**

המטרה שלשמה שלח יעקב מנחה לעשו מובאת בהמשך (בפסוק כא): **"כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָּנָיו בַּמִּנְחָה הַהִלְכַת לְפָנָיו, וּפִירַשׁ רַשׁ"י שֵׁם: "אֲכַפְּרָה פָּנָיו – אֲבַטֵּל רוּגוֹ"**.

לאור דברינו בהקדמה, שיעקב רצה לעורר אצל עשו רגשי אחווה, נסביר שיעקב שלח מתנה לעשו, לא כדי לשחדו, אלא כדי לשמחו, כפי שכתב האברבנאל: **"והנה ראה יעקב לשלוח מנחה גדולה לעשו כדי לשמחו במתנתו"**.

בדרך זו מבאר גם בעל עקדת יצחק, וכך כתב: **"והוא כדי שיראה עשו זה וירצה שיהיה הדורון לפניו תמיד בפני עצמו לכבוד ולתפארת... ומתוך כך יהיה לרצון לפניו תמיד לאות ולזכרון ברית אחים"**.

כלומר עשו ישמח במתנה זו, וירצה שתהיה לפניו תמיד, ובעזרתה יזכור את ברית האהבה שקיימת בינו ובין יעקב אחיו.

נאמר בפסוקים טו-טז: "עזים מאתים... גמלים מיניקות..."

מלבד התפילה שהתפלל יעקב לה' שיצילהו, שלח יעקב מנחה גדולה ותכנן אותה בחכמה מופלאה, כי לא רצה לסמוך על הנס, וכך כתב בעל עקדת יצחק בפרשתנו:

"ועל מנהג בזה [להשתדל, ולא לסמוך על הנס] נהגו האבות הראשונים והנביאים הקדושים בכל עסקיהם הזמניים, עם היות שהיו מושגחים מאת האל יתעלה ומוכמחים מאתו, כי ראו שהרישול והרפיון כמה שבידם להיעזר בדעתם ויכולתם יהיה חטא עצום בידם... בהיות הנפש המשכלת מתחזקת ומתאמצת בפעולותיה המיוחדות ומשלמת אותן בכל עזו, ימשך אליה חוט החסד המשוך אליה מאת השם יתברך והשנחתו המיוחדת".

בדבריו מכוון בעל ה"עקדת יצחק" אף ליעקב אבינו ("האבות הראשונים"), שעל אף שה' הבטיח לו שישמור עליו, הוא התחזק והתאמץ להיעזר בחכמתו וביכולותיו המעשיות - בשליחת מנחה לעשו, כי ידע שרצון ה' הוא שהאדם ישתמש בשכלו ובכוחו ומתוך כך יעזור לו ה' ויקיים את הבטחותיו.

נאמר בפסוק יז: "ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו..."

כתב רש"י: "ורוח תשימו - עדר לפני חברו מלא עין, כדי להשביע עינו של אותו רשע ולתווהו [לגרום לו לתהות, להתפלא] על ריבוי הדורון". נסביר שמטרת השבעת עינו של עשו והפתעתו במנחה זו היו כדי להשפיע עליו שישנה את יחסו ליחס של אחווה, כראוי בין אחים.

נאמר בפסוק כב: "ותעבר המנחה על פניו והוא לץ בלילה ההוא במחנה"

כתב הרמב"ן: "אמר שלא בא לאהלו בלילה ההוא, אבל [אלא] לן במחנה עם עבדיו ועם הרועים בצאן, ערוך כאיש מלחמה, פן יבוא אחיו בלילה ויכה בו".

לאור דברי הרמב"ן נדגיש שוב את מוכנותו של יעקב למלחמה, למרות שמגמתו היתה להביא את עשו לשלום.

נוסיף ונציין את מידתו הטובה של יעקב, שעמד בראש עבדיו מוכן למלחמה, ולא ישב מוגן באוהלו. בכך לימד יעקב את צאצאיו לדורות, שמנהיג בישראל צריך לעמוד בראש היוצאים למלחמה ולא לשלוח את החיילים קדימה לחזית ולשבת מאחור בבטחה, וכפי שאמרו חכמינו (הובא ברש"י בחומש במדבר כח, יז): "אשר יצא לפניהם – לא בדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחים את חיילותיהם למלחמה, אלא כמו שעשיתי אני [משה] שנלחמתי בסיחון ועוג... ובדרך שעשה יהושע... וכן בדוד הוא אומר: 'כי הוא [דוד] יוצא ונא לפניהם', יוצא בראש ונכנס בראש".

נאמר בפסוק כג: "וַיִּקֶם בְּלִילָהּ הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו... וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֶּק"

כתב הרד"ק: "אמר כי קם יעקב בעוד לילה, אחר שישן מעט, להעביר מחנהו בלילה".

נעלה את השאלה: מדוע לא נשאר יעקב לישון במחנה כל הלילה? נאמר, על פי דברי הרמב"ן הנזכר לעיל, שיעקב חשש שעשו יבוא באמצע הלילה ויכהו, לכן הקדים וקם ובא לקראתו מוכן, אם לשלום אם למלחמה.

נאמר בפסוק כד: "וַיִּקְחֶם וַיַּעֲבְרֶם אֶת הַנַּחַל וַיַּעֲבֹר אֶת אֲשֶׁר לוֹ"

כתב רש"י: "את אשר לו – הבהמות והממלטלין, עשה עצמו כנשר, נוטל מכאן ומניח כאן".

לאור דברי רש"י נדבר עם הילדים על גבורתו של יעקב, שהרים בידיו בהמות רבות זו אחר זו, מצד אחד של הנהר לצידו השני. נוכל להזכיר לילדים את גבורתו של יעקב, כפי שהתגלתה בגלילתו את האבן מעל הבאר.

מאבק יעקב עם המלאך (פסוקים כה-לג)

פרשה זו מפגישה אותנו עם אחד מהעניינים הנסתרים שבתורה, לכן לא נעמיק בה עם הילדים אלא נפרשה באופן פשוט, עד כמה שאפשר, תוך הדגשת גדולתו של יעקב.

נאמר בפסוק כה: **וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ**

כתב רש"י: **"שכח פכים קמנים [כלים שערכם מועט] וחזר עליהם"**. כלומר אחרי שיעקב העביר את נשותיו, ילדיו ואת כל אשר לו, חזר יעקב שוב כדי להעביר כלים ששכח. מקור דברי רש"י הוא בגמרא **במסכת חולין** (דף צא ע"א), שם הוסיפו חכמינו ז"ל: **"מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם"**.

על פי זה נדבר עם הילדים על היחס הראוי מצד האדם כלפי ממונו, ועל האחריות שלו לשמור עליו, גם אם מדובר בדבר קטן ופחות. נסביר שהצדיקים מרוויחים את כספם ביושר ובעמל, ועל כן הם דואגים לא לאבד את ממונם. את הביטוי של הגמרא **"ממונם יותר מגופם"** לא נביא בפני הילדים.

וַיִּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר

זהותו של האיש אינה מוזכרת בפסוק, אך על פי מדרשים רבים ומפרשי התורה האיש הנזכר הוא מלאך ה'. המדרשים חלוקים איזה מלאך הוא זה, ובמדרשים רבים וברבים ממפרשי התורה נאמר שהוא שרו של עשו, וכך הביא רש"י כאן: **"ופירשו רבותינו זכרונם לברכה, שהוא שרו של עשו"**.

גם אנו נבאר שמלאך זה הוא שרו של עשו, ונסביר שישנם מלאכים טובים וישנם מלאכים רעים (בדומה למדרש הידוע לילדים רבים על שני המלאכים המלווים כל אדם בערב שבת לביתו), ושרו של עשו הוא מלאך רע שבא לעזור לעשו להלחם ביעקב, כפי שכתב **בעל הליקוטים**

(בחומש "רב פנינים"): "ועבשיו כאשר נשמע ביאת יעקב ברכוש גדול, השר של עשו בא לעזור את עשו לכמל הברכות מיעקב".

לא נעלה את השאלה, אם מדובר במאבק פיזי או במאבק רוחני, אלא נשתמש במילה "ויאבק" הכתובה בפסוק, מתוך הנחה שהילדים לא יעלו שאלה זו. אם יעלו שאלה זו, נאמר שאיננו מבינים כיצד בדיוק התנהל המאבק.

נאמר בפסוקים כו-כז: "וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכּוֹ וַתִּקַּע בָּהּ יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ. וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי בִּי עֲלֵה הַשְּׁחָר"ר

נפרש שהמלאך ראה שאין ביכולתו לנצח את יעקב, ואדרבה, יעקב גבר עליו ואף החזיקו ולא נתן לו ללכת, עד שהמלאך נאלץ להתחנן לפני יעקב "שְׁלַחְנִי". בכך נראה את גדולתו המופלאה של יעקב ונצחונו הגדול על שרו של עשו, עד שהמלאך נאלץ לבקש ולהתחנן לפני יעקב שישחררו.

"וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ"

נאמר שהמלאך לא היה יכול ללכת ללא הסכמת יעקב, כפי שכתב אור החיים: "כי משל בו [יעקב במלאך], ולא היה המלאך יכול להלוך זולת רצונו [הסכמתו של יעקב]".

"כִּי אִם בִּרְכָתְנִי"

כתב רש"י: "הודה לי על הברכות שברכני אני, שעשו מערער עליהן". על פי דברי רש"י, שיעקב ניצח את המלאך לא רק בכך שמשל בו ולא נתן לו ללכת, אלא אף בכך שהביאו להכרה שהוא הבכור ולו מגיעות הברכות, נאמר, שיעקב ידע שאם שרו של עשו יודה בברכות, בכך יגרום גם לעשו להודות בכך, וממילא עשו לא ילחם בו.

בדברים אלו נאיר את אהבת הצדק של יעקב, עד כדי כך שנאבק עליו ולא היה מוכן לשחרר את המלאך עד שגם הוא יודה בכך.

נאמר בפסוק כט: "וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמַר עוֹד שָׁמַד כִּי אִם יִשְׂרָאֵל"
 כתב רש"י: "וסופך שהקדוש ברוך הוא נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך".
 המלאך הודיע ליעקב שה' עתיד לשנות את שמו מיעקב לישראל, אך
 החלפת שמו של יעקב אבינו היא דבר גדול, לכן אין רשות למלאך
 לעשות זאת, אלא רק ה' יעשה זאת.

"כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים"

נפרש את המילה "שְׂרִיתָ" מלשון שררה וממשלה, כלומר יעקב משל
 והתגבר על מלאך ה', כמבואר בתרגום יונתן בן עוזיאל: "אתברכא עם
 מלאכיא דה'".

"וְעַם אַנְשִׁים וְתוֹכְלִי"

אנשים אלו הם לבן ועשו, כמבואר ברש"י.
 נאמר לילדים, שבדברים אלו מחזק המלאך את יעקב לקראת
 פגישתו עם עשו, שלא יפחד ממנו כי ה' יעזור לו, וכפי שהבאנו בתחילת
 הפרק בשם רבנו אברהם בן הרמב"ם: "בְּשֵׁרוֹ כִּי עָשׂוֹ לֹא יִתְגַּבֵּר עָלָיו וְלֹא
 יִנְצַחֵנוּ", וכפי שכתב האברבנאל: "הנה התבאר צורך הנבואה הזאת ליעקב,
 שהיא כולה להבטיחו שלא יירא מעשו כי הוא לא ירע עמו".

נאמר בפסוק ל: "וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב... וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם"

נסביר כרש"י, שבברכה שברך המלאך את יעקב היתה הודאה על
 ברכות יצחק ליעקב.

נדגיש את הודאת שרו של עשו על הברכות, ואת צדקת
 דרכו של יעקב בלקיחת הברכות.

נאמר בפסוק לא: "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנֵי אֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פְּנִים אֶל פְּנִים"

נסביר את המילים "כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים" - ראיתי מלאך אלהים, וכפי שתרגם אונקלוס: "ארי חויתי מלאכא דה".

"וַתִּנְצֵל נַפְשִׁי"

יעקב הודה לה' על כך שה' שמר עליו שלא ימות בראותו את פני המלאך.

נאמר בפסוק לג: "עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנְּשָׂה... כִּי נִגַע בְּכַף יְרֵךְ יַעֲקֹב"

בהסבר איסור אכילת גיד הנשה נביא את דברי הרשב"ם: "עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ - לְזִכְרוֹן גְּבוּרַתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְנִסְיָנוֹ שֶׁעָשָׂה לֹו הַקְּרוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹא מֵה'".

כלומר איסור אכילת גיד הנשה יזכיר לבני ישראל את גבורתו של יעקב שנאבק עם המלאך ונצחו, וכן יזכיר לנו את הנס שעשה ה' ליעקב שלא מת.

שמירת איסור זה לאורך הדורות מלמדת אותנו שאין להסתפק בכוחנו ועוצם ידנו, עלינו לבטוח בה' אלקינו השומרנו ומצילנו בכל הדורות כולם.

נציין שאיסור אכילת גיד הנשה הנזכר כאן הוא אחד מאיסורי הלא תעשה שבתורה. נוסיף שעם ישראל התחייב באיסור זה ממתן תורה, ולא לפני כן, וכדברי חכמים במסכת בחולין (קא ע"ב): "אמרו לו לרבי יהודה: וכי נאמר 'עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל' וְהֵלֵךְ לֹא נֹאמַר אֵלֶּיךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל? אֵלֶּיךָ נֹאמַר, אֵלֶּיךָ שֶׁנִּכְתַּב בְּמִקְוֵמוֹ [בְּחֹמוֹשׁ בְּרֵאשִׁית, אֲצִלְנוּ], לִידַע מֵאִיזָה מַעַם נֹאסֵר לָהֶם".

המסרים העולים מפרק לב

שליחת המלאכים אל עשו:

1. כבוד לאח גדול ולמלך - יעקב קרא לעשו "אדני".
2. נתינת כבוד לעשו מתוך אמון שיחזור בתשובה.
3. אהבת השלום - מאמציו הגדולים של יעקב להביא את עשו להשלים עמו.
4. מעלת הסליחה - מהביקורת על עשו שלא סלח ליעקב שנים רבות.

הכנות יעקב לדורון, תפילה ומלחמה:

1. זהירות מן האויב - יעקב התכוון למלחמה עם עשו: חצה את המחנה לשניים, לן במחנה ולא באוהלו וקם בלילה ועבר את מעבר יבוק.
2. ענווה - יעקב ביקש שה' ישמע תפילתו בזכות אבותיו ואמר שאיננו ראוי לחסדים שעשה אתו ה'.
3. יראת ה' - יעקב התפלל לה' בתחנונים שיצילהו מפני עשו אחיו.
4. כבוד לאח הגדול - יעקב שלח מנחה לעשו.
5. אין סומכים על הנס - יעקב הכין עצמו למלחמה וכן שלח מנחה גדולה לאחיו, למרות שהתפלל לה' שיצילהו.

מאבק יעקב עם המלאך:

1. אחריות האדם על ממונו - יעקב חזר כדי להביא את הפכים הקטנים.
2. גדולתו של יעקב - יעקב ניצח את המלאך - שרו של עשו.

המסרים העולים מפרק לב

---

3. אהבת צדק - יעקב דרש מהמלאך שיודה לו על הברכות שברכו יצחק.
4. הודיה לה' - יעקב הודה לה' על ששמר עליו שלא ימות בהיאבקו עם המלאך.
5. אהבת ה' ליעקב - ה' עזר ליעקב בהיאבקו עם המלאך וסייעו.

פרק לג

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. פגישת יעקב ועשו

2. יעקב בסוכות ובשכם

פגישת יעקב ועשו (פסוקים א-טז)

נאמר בפסוק א: "וַיֵּשָׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה עֹשֹׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחֲזֵק אֶת הַיְלָדִים עַל לֵאָה וְעַל רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׂפָחוֹת"

נסביר שיעקב חילק את ילדיו ואת אמהותיהם לשתי קבוצות, משום שדאג לשלומם ורצה שהאמהות יגנו על הילדים, וכדברי הרד"ק: "חלקם על האמהות, כי כל אחת תהמה [תדאג] יותר על בניה ואם תוכל תצילם, ואם לא, תבכה ותבקש עליהם".

נאמר בפסוק ג: "וְהוּא עָבַר לַפְּנִיָּהִם"

כתב רש"י: "אמר: 'אם יבוא אותו רשע להלחם, ילחם בי תחילה'". עם כל רצונו הטוב של יעקב לשלום ומאמציו הרבים להביא את עשו לאחוזה, יעקב הכין עצמו גם לקרב, ועל אף שהובטח במאבקו עם המלאך שינצח את עשו, לא סמך על הנס ועבר לפני משפחתו. נשוב ונציין גם כאן את אחריותו של יעקב היוצא לפני ילדיו ועבדיו, כמצביא היוצא בראש הלוחמים.

נוכל לתאר גם את עבדיו של יעקב עומדים ומוכנים לקרב, שכן אמרו חכמים שיעקב ציידם בכלי נשק תחת בגדיהם, כמובא ברמב"ן (לא, י) בשם המדרש: "זיינם [חימש אותם בנשק] מכפניהם, והלבישם בגדים לבנים מבחויץ".

"וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶרְצָה שִׁבְעַ פְּעָמִים..."

על פי דברינו בפרק הקודם, שיעקב הובטח מפי המלאך שינצח את עשו אחיו, נסביר שיעקב השתחוה לעשו כי היה גדול ממנו וגם שר בארץ אדום. יעקב קיווה שכבוד זה יביא את עשו להתנהג אליו כאח ולא יהיה עוד צורך להלחם עמו.

נאמר **בפסוק ד**: "וַיִּדְרֹךְ עֵשָׂו לְקַרְאֲתוֹ וַיַּחְבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוֹאָרוֹ וַיִּשְׁקָהוּ וַיִּבְכּוּ"

כתב רש"י: "אמר רבי שמעון בן יוחאי: הלכה היא [מקובל בידינו], בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה, ונשקו בכל לבו".

נשאל את הילדים: כיצד נהפך לבו של עשו מהפך כה משמעותי, הרי עד עתה היה מוכן ומזומן להכות את יעקב, אם על בניס, והנה לפתע הפך לאוהב, מתבק ומרחם?

נענה שתי תשובות:

א. ה' אהב את יעקב ולכן הפך את לבבו של עשו, כמבואר **במלבי"ם**: "וה' הפך לבב עשו משנאה לאהבה".

ב. מעשיו של יעקב גרמו לעשו להתנהג באחוה, כמבואר **ברש"י**: "נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות הללו", ומעין זה כתב **הספורנו**: "נהפך לבו כמו רגע בהכנעותיו של יעקב".

לפי הסברנו לאורך הפרשה, שיעקב רצה לעורר אצל עשו רגשי אחווה, עולה שיעקב הצליח להשפיע על עשו, ואף עורר בקרבו רגשי אהבה לאחיו, כמבואר בדברי **האברבנאל**: "וכאשר ראה עשו רוב הכנעתו וטוב מוסרו, רץ לקראתו ונכמרו רחמיו עליו... ויבכו שניהם מתוך חיבה וזיכרון אחוותם".

גם מדברי **הנצי"ב** עולה שעשו התעלה באותה השעה בזכות פועלו של יעקב:

"ויבכו – שניהם בכו, בא ללמד שגם יעקב נתעורר עליו לשעה [בשעה] זו אהבה לעשו. וכן לדורות, בשעה שזרע עשו מתעוררים

ברוח טהרה להכיר את זרע ישראל ומעלתם, או גם אנהנו מתעוררים להכיר את עשו כי אחינו הוא...".

בלימוד זה נדגיש בפני הילדים את גדולתו של יעקב אבינו, שהצליח לעורר אצל עשו את רגש האחוה והשלום באותה שעה, עד כדי הכרת עשו בהתאמת ברכות יצחק ליעקב, באומרו: "אחי יהי לך אשר לך" (פסוק ט). עם זאת נאמר שהתעלות זו של עשו היתה לשעה בלבד, אך לאחר מכן חזר עשו לרשעתו, הוא ובניו וצאצאיו בדורות הבאים, ומאז ועד הנה "עשו שונא ליעקב".

נאמר בפסוק ה: "...וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹקִים אֶת עֲבָדָךְ"

נאמר ששם שמים היה שגור תדיר בפיו של יעקב, והוא הודה לה' על הילדים שנתנו לו, לעומת עשו שאמר: "יש לי רב" ולא תלה בה' את אשר לו, וכדברי רבנו בחיי:

"יש לי רב – דיבר בגאווה ובגודל לבב... שתמצא ביעקב שהזכיר השם יתברך בכל דבריו ואמר 'הילדים אשר חנן אלקים את עבדך', 'בראת פני אלקים', 'כי חנני אלקים', ולא תמצא בעשו שזיכר את השם יתברך כלל".

נאמר בפסוקים ח-ט: "וַיֹּאמֶר מִי לָךְ כָּל הַמַּחְנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי... וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ יֵשׁ לִי רֵב אָחִי יְהִי לָךְ אֲשֶׁר לָךְ"

נסביר תחילה כפשוטו של מקרא: "יהי לך אשר לך" – עשו מוותר על המנחה ואומר ליעקב שיש לו עדרים רבים ואין לו צורך באלו ששלח לו.

לאחר מכן נבאר על פי דברי חכמינו ז"ל המובאים ברש"י: "כאן הודה [עשו] לו [ליעקב] על הברכות".

כלומר עשו פנה ליעקב ואמר לו: הברכות שקיבלת מאבא, יהיו שלך, אני מודה שהן מגיעות לך. וכך נאמר בבראשית רבה (עא, יא): "אמר רבי

אייבו... שהיו הברכות מפוקפקות בידו ["שעדין לא הודה עליהן עשו בנפש חפצה" – מתנות כהונה], והיכן נתאושו לו ["נתחזקו על קיומן" – מתנות כהונה]? כאן, מן דאמר ליה [מאמירת עשו ליעקב]: 'אחי יהי לך אשר לך'". כלומר עשו בדבריו "יהי לך אֲשֶׁר לְךָ" הודה ליעקב בנפש חפצה (ברצון גמור) שהברכות מגיעות לו.

דרשה זו מחזקת את דברי המפרשים המבארים שעשו לא רק עזב את שנאתו באותו רגע, אלא אף התעלה והבין את גודל מעלתו של יעקב ומוסרו הטוב, עד כדי כך שהודה ליעקב שברכות יצחק אביהם מגיעות לו, כי הוא איש תם וירא ה'.

כסיכום נביא את דברי רבנו בחיי: "ואם בן הרי שנתקיימו לו הברכות מפי אביו ["גם ברוך יהיה"] ומפי עשו ["יהי לך אשר לך"], גם מן המלאך שלו ["ויברך אתו שם"]."

נאמר בפסוק י: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל נָא... וְלִקְחַתְּ מִנְחָתִי מִיָּדַי כִּי עַל בֶּן רְאִיתִי פָּנֶיךָ כִּרְאִית פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצַנֵּנִי"

נפרש את סופו של הפסוק כרש"י, שהמילים "פְּנֵי אֱלֹהִים" מתייחסות לפְּנֵי המלאך עמו נאבק: "כי בדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך, והן חשובין לי כראיית פני המלאך, שראיתי שר שלך".

נאמר בפסוקים יג-יד: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדֹנָי יְדַע כִּי הִילָדִים רַבִּים... יַעֲבֹר נָא אֲדֹנָי לִפְנֵי עַבְדּוֹ... עַד אֲשֶׁר אָבֵא אֶל אֲדֹנָי שְׁעֵרָה"

בפסוק י"ג הסביר יעקב לעשו שאיננו יכול ללכת עמו מפני שקצב ההתקדמות שלו מהיר, ואם יאיץ את ילדיו ואת כל הבקר והצאן, הם עלולים להיפגע מכך.

בפסוק י"ד כתב רש"י: "הרחיב לו הדרך, שלא היה דעתו ללכת [אלא] עד סוכות, אמר: אם דעתו לעשות לי רעה - ימתין עד בואי אליו. והוא לא הלך...".

מדברי רש"י עולה שיעקב חשש שעשו יפגע בו בדרך, ועל כן הציע לו להתקדם מהר יותר וללכת להר שעיר ("הרחיב לו הדרך"), כדי שעשו

יעזוב אותו וימתין לו עד בואו להר שעיר. כך, אמר יעקב בלבו, אוכל להתחמק מעשו ולא להגיע אליו.

לאור זאת נסביר לילדים שיעקב נהג בחכמה, והסתיר מעשו את כוונתו האמיתית - חששו שעשו יפגע בו ובמשפחתו, ואמר לו סיבה אחרת - שהמשפחה לא תינזק מהקצב המהיר של עשו ומחנהו.

נעלה את השאלה: מדוע חשש יעקב שעשו יפגע בו, הרי עשו חיבקו ונישקו ואף הודה לו על הברכות?

נענה, שיעקב הכיר את רשעותו של אחיו עשו, וחשש שהתעלותו ויחס האחוה שהתגלו במפגשם, אינם אלא לשעה קלה, ומהר מאוד הוא עלול לשוב לסורו ולפגוע בו.

נאמר בפסוק טו: "וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֲצִיגָה נָא עִמָּךְ מִן הָעַם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה אֲמָצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי"

כתב הנצי"ב: "אציגה נא עמך - לשמירה ולשרתך, ובוז נבלל גם בן השנת כבוד [יחס של כבוד] מעשו [ליעקב], שנותן עבדיו לשמירתו". כלומר עשו הציע ליעקב שאנשיו ישמרו עליו ועל מחנהו, ואף ישרתו אותם, אולם יעקב סרב.

שאל: מדוע סרב יעקב לקבל הצעה זו?
נענה שתי תשובות:

א. יעקב חשש שבמהלך הדרך יחליטו אנשי עשו להלחם בו, וכדברי הרלב"ג: "שכבר היה לו לירא מהנשאים מהעם אשר אתו, שיזיקוהו".

ב. יעקב לא רצה להסתובב בחברת רשעים, כפי שעולה מדברי הנצי"ב: "ולא תשלח עמי מאנשיך כלום, כי תהיה חברתם עלי למשא... ולא נוה לפניו [לפני יעקב] להתרועע עמו ואת אנשיו ברנילות".

נוסיף ונאמר שיעקב לא רצה שבניו יהיו בחברתם גם כדי שלא ילמדו ממעשיהם הרעים, כפי שעולה מדברי החשב סופר (עמ' נ): "אדני ידע כי הילדים רבים - כי עוד לא השיגו רום המעלה בתבונה ויראת ה' טהורה... וצריך אני קודם להדריכם ולהורות להם איזה דרך ישכון אור".

נאמר בפסוק טז: "וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עָשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה"
 כתב רש"י: "עשו לברו, וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד
 אחד...".
 נביא דברי רש"י אלו, ונדבר בשבח אנשי עשו שהשכילו לעזבו (ואף
 קיבלו על כך שכר, כנאמר בהמשך דברי רש"י), לאחר שעמדו על
 רשעותו.
 נסביר שכשם שהצליח יעקב לפעול על עשו לשעה קלה ולעורר
 רחמים בלבו, כן הצליח לפעול על אנשי עשו, שמשראוהו הכירו
 בגדולתו ובקדושתו, ולא רצו יותר ללכת עם עשו, ועזבוהו (על פי ילקוט
 מעם לועז, עמ' תרכג).

יעקב בסוכות ובשכם (פסוקים יז-כ)

נאמר בפסוק יז: "וַיַּעֲקֹב נָסַע סֶכֶתָהּ וַיֵּבֶן לּוֹ בַּיִת וַלְמַקְנָהּוּ עָשָׂה סֶכֶת עַל
 בֶּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סֶכֶת"
 נביא את דבריו של אור החיים: "וכי בשביל שעשה שם יעקב סוכה
 יקרא למקום בן? אולי כי עשה דבר חדש, בחמלתו על המקנה, מה שלא
 עשה בן אדם קודם, שיבין סוכה לבהמות, ולשינוי חדש [ובגלל החידוש
 שבמעשה זה] קרא המקום עליו [על החידוש - סוכות]".
 בעקבות דבריו נדבר עם הילדים על טוב לבו של יעקב, שחמל מאוד
 על הצאן והבקר, ומתוך כך טרח לבנות סוכות למקנהו הרב, על אף
 שמקום זה לא היה משכן קבע למגוריו אלא תחנה בדרכו.
 נאמר בפסוק יח: "וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכָם..."
 נביא את דברי רש"י שכתב: "שלם - שלם בנופו, שנתרפא מצלעתו,
 שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורון, שלם בתורתו, שלא שבח
 תלמודו בבית לבן".

נדבר עם הילדים על גודל השגחת ה' על יעקב אבינו, שריפא אותו וברך אותו בעדרי צאן גדולים ורבים עד שאפילו המנחה ששלח לעשו לא מיעטה מעושרו, וכן נעמוד על צדקותו של יעקב שלא שכח תלמודו.

"וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר"

כתב הרמב"ן: "לא רצה להיות אכסנאי [אורח] בעיר, אבל [אלא] רצה שתהיה תחילת ביאתו בארץ בתוך שלו, ולכן חנה בשדה וקנה המקום, וזה להחזיק בארץ".

כלומר יעקב בחר לחנות בשדה, בכניסה לעיר, ולא להתארח בה, כל עוד לא קנה את המקום, וזאת מגודל חיבתו לארץ ישראל, בזכרו את הבטחת ה' לו בצאתו לחרן: "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך עד עולם".

נאמר בפסוק יט: "וַיִּקַּח אֶת חֶלְקֵת הַשָּׂדֶה"

נביא את דברי האבן עזרא המדבר בשבחה של הארץ: "חלקת השדה – חלק בשדה, והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל". נאמר שבגלל מעלתה של הארץ שילם יעקב בעד חלקת השדה מאה קשיטה, שהוא סכום גדול, וכדברי המלבי"ם: "ולא תאמר שקנאו בדמים מועטים, שנוכל לומר שלא התיישב שם רק לפי שעה, כי קנאו במאה קשיטה".

נאמר בפסוק כ: "וַיַּצַּב שָׁם מִזְבֵּחַ"

יעקב בנה במקום זה מזבח כדי להודות לה' על הטובות שעשה עמו בדרך, וכדברי האברבנאל: "לכן הציב באותה חלקת השדה אשר קנה מזבח להודות לה' אשר גמלו ברחמיו וכרוב חסדיו להביא אותו אל ארצו, ולהצילו מלבן ומעשיו, ונתן לו אחוזת קרקע בארץ הקדושה".

"וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל"

נסביר פסוק זה על פי רש"י:

"לא שהמזבח [עצמו] קרוי 'אלקי ישראל', אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והצילו, קרא שם המזבח על שם הנם, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא 'אל', הוא הקדוש ברוך הוא, הוא לאלקים לי, ששמי ישראל".

כלומר יעקב קרא למזבח בשם "אל אלקי ישראל", אך לא התכוון לומר שהמזבח הוא א-ל, אלא רצה להודיע שה' הוא זה שהיה לו לאלוקים, השגיח עליו והצילו. הודעתו זו נעשתה דרך קריאת המזבח בשם המבטא את שבחו של הבורא על כל הטובות שעשה עמו.

בשם זה ביקש יעקב להודיע לכל, שאמנם ה' נקרא "אל עולם" על שברא את כל הנבראים, אך עיקר ייחודו הוא שנקרא בשם ישראל - "אלקי ישראל", כי בחר דווקא בישראל להיות לו לאלקים ובחר ביעקב שיהיה עבדו, הוא וכל זרעו אחריו, להם יתן את התורה ואת הארץ והם יעבדו אותו ויספרו תהלתו באזני כל העמים.

המסרים העולים מפרק לג

פגישת יעקב ועשו:

1. דאגת יעקב לבניו - יעקב חילק את בניו לשתי קבוצות ושמם עם אמהותיהם כדי שיגנו עליהם.
2. זהירות מן הסכנה - יעקב עבר לפני משפחתו מתוך נכונות להלחם עם עשו אם יצטרך, ואף צייד את אנשיו בכלי נשק מתחת לבגדיהם.
3. כבוד אח גדול - יעקב כיבד את עשו אחיו הגדול והשתחוה לו שבע פעמים.
4. רצון יעקב לעורר אצל עשו את רגש האחוה - השתחוה לפני עשו שבע פעמים.
5. אהבת ה' ליעקב - ה' הפך את לבו השונא של עשו לאוהב.
6. כוחה של האמת ובקשת השלום - בזכותם נהפך לבו של עשו משונא לאוהב.
7. הודאה לה' והכרה שהכל ממנו - יעקב הודה לה' על הילדים שנתן לו.
8. גנותה של הגאווה - מהביקורת על עשו שהתגאה בעושרו.
9. שייכות הברכות ליעקב - עשו עצמו הודה ליעקב שהברכות מגיעות לו.
10. זהירות מסכנה - יעקב לא הסכים ללכת עם עשו או עם אנשיו למרות שנשקו וחביקו, אלא פעל בחכמה כדי להסתיר מעשו את חששו.

המסרים העולים מפרק לג

---

11. חינוך הבנים - יעקב לא הסכים שבניו יהיו בחברת אנשי עשו הרשעים כדי שלא ילמדו ממעשיהם הרעים.
12. גדולתו של יעקב - צדקותו של יעקב גרמה לאנשי עשו לעזוב את עשו.

יעקב בסוכות ובשכס:

1. חמלתו של יעקב על בעלי חיים - יעקב דאג למקנה ובנה לו סוכות.
2. אהבת ה' ליעקב - ה' ריפא את יעקב מצליעתו.
3. אהבת הארץ - יעקב קנה בכסף רב חלקת שדה כדי שיהיה לו מקום משלו בארץ ולא התארח באכסניה.
4. הודאה לה' - יעקב בנה מזבח כדי להודות לה'.
5. פרסום ניסי ה' - יעקב קרא למזבח בשם כדי שכולם ידעו שה' שהוא האלקים, הוא השגיח עליו והוא הצילו.

פרק לד

בפרקנו חמישה נושאים עיקריים:

1. לקיחת שכם את דינה ועינויה
2. בקשת שכם וחמור מיעקב לשאת את דינה והצעת בני יעקב
3. דברי שכם וחמור לאנשי עירם ומילתם
4. כניסת שמעון ולוי לעיר, הוצאת דינה והריגת אנשי העיר
5. גערת יעקב בשמעון ולוי

לקיחת שכם את דינה ועינויה (פסוקים א-ה)

נאמר בפסוק א: "וַיֵּצֵא דִינָה בַת לָאָה... לְרֵאוֹת בְּבָנוֹת הָאָרֶץ"

נסביר שהאוהל של יעקב ומשפחתו עמד מחוץ לעיר ודינה יצאה מהאוהל ונכנסה לתוך העיר, כדברי הרשב"ם: "כי חוץ לעיר נטה אהלה, ויצאה משם ונכנסה לעיר".

נאמר שדינה לא חששה מן הסכנה, כי לא העלתה על דעתה שאנשי העיר כל כך רשעים. אולם מכאן אנו למדים שאסור לאישה לצאת לבדה למקומות שאינה מכירה, ובפרט לעיר של גויים.

נאמר בפסוק ב: "וַיֵּרָא אֶתָּה שָׁכֵם בֶּן חַמּוֹר הַחִוִּי נָשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֶתָּה וַיִּשְׁכַּב אֶתָּה וַיַּעֲנֶה"

בפסוק זה אנו נפגשים במעשה המגונה של שכם בן חמור, אשר פגע וטימא את דינה.

נשתמש במילה הכתובה בתורה, "וַיִּשְׁכַּב", ונוסיף ששכס שכב עם דינה כדרך איש עם אשתו, בלי להרחיב. נאמר לילדים שחמור היה נשיא העיר, כדברי האברבנאל, ושכס היה בנו, ולמרות מעמדו המיוחד של שכס, כבנו של נשיא העיר, הוא לקח את דינה, שכב עמה ועינה אותה.

נשאל את הילדים, כיצד היה צריך לנהוג שכס, בנו של הנשיא, בראותו את דינה מהלכת בעיר, ונגיע עמם לכך שבודאי היה עליו לעזור לה ואף להזהירה מפני בני העיר שלא יתנכלו לה, אולם הוא לא נהג בדרך הראויה.

נדגיש באוזני הילדים חמש נקודות:

א. **לקיחת דינה בכוח, בניגוד לרצונה** - נגנה בחריפות את שכס על שלקח את דינה בכוח, בניגוד לרצונה, וכדברי האברבנאל: "ויקח אותה", שלקחה בחוקה, בהיותה עוברת בשוק, והכניסה לביתו באונם, וזה מגונה, שאף שיקחה לשם נישואין, לא היה ראוי ללקחה באונם".

ב. **חומרת מעשה הנעשה על ידי בן הנשיא** - חומרת המעשה גדולה יותר משנעשה על ידי בנו של נשיא הארץ. עליו היה להיזהר עוד יותר שכן מעשיו מהווים דוגמא לבני העיר, ואדרבה, הוא היה הראשון שצריך להיחלץ לעזרת דינה ולהזהירה מבני המקום.

ג. **פגיעה מכוונת בבת יעקב** - שכס בחר להתעלל דווקא בדינה מפני שידע שהיא בתו של יעקב, שהיה מפורסם וחשוב, כדברי אור החיים: "שאיילולי לא ידע [לא הכיר] שכס בדינה, לצד היותה בת יעקב, הרשום בעולם [שיצא שמו והוא מפורסם בעולם]... לא היה עושה מעשהו", והנצי"ב כתב (בפסוק ז): "שאפילו היה הדבר מצוי [אצל אנשי כנען] לאננם בתולה, מכל מקום לא היה הדיוט תופס [מעז לתפוס] בת מלכים ושרים [כדינה], מפני יראת המעלה והעונש... היה לו [לשכס] לירא מפני המעלה וקדושת יעקב".

ד. **אנשי העיר ראו ולא התערבו** - נגנה גם את אנשי העיר, על שראו את המעשה ולא רק שלא מנעו משכם לעשותו אלא אף עזרו לו במעשה, כפי שכתב **הכתב והקבלה** (פסוק ז): "והודיע הכתוב שלא היה חרון אפים [של בני יעקב] על שכם לברו, פועל הרע בידיים, כי אמנם [אלא גם] על כל האנשים הנעשה בפניהם לקחת אותה בחזקה לעיניהם, ולא קם ולא זע אחד מהם לעשות על פי האמת, למחות בידו לבלי עשות חציפות הגדולה לתפוס בנערה מתוך הרחוב, וזהו 'וכן לא יעשה'... ומטעם זה אמר על אנשי העיר 'אשר טמאו אחותם' [טמאו בלשון רבים, אנשי העיר, ולא טמא שכם לבדו]".

ה. **אף הנשיא לא מחה בבנו על מעשהו** - נגנה בחריפות גם את חמור, נשיא הארץ, אביו של שכם, שלא גער בבנו ולא עשה שום דבר כדי להחזיר את דינה לביתה, למרות היותו נשיא העיר.

נבקר ונביע זעזוע ממעשה שכם, שלקח את דינה בכח, על אף שהיה בנו של הנשיא, בחר במיוחד לפגוע בבת יעקב, לפני כל אנשי העיר, שראו ולא התערבו, ואף אביו הנשיא, חמור, לא מחה בו. בדברי ביקורת אלו נעורר את הילדים להחלץ ולעזור לאדם הנמצא בצרה.

נאמר **בפסוק ה**: "וַיַּעֲקֹב שָׁמַע כִּי טָמְא אֶת דִּינָה בְּתוֹ... וְהַחֲרִישׁ יַעֲקֹב עַד בְּאֵם"

נאמר לילדים שלמרות הצער הגדול שהיה ליעקב על מה שאירע לבתו, הוא לא הגיב עד שובם של בניו מן השדה, מתוך כוונה לתכנן עמם את מעשיו, וכדברי **האברבנאל**: "ועם היות שנגע עד נפשו, הנה החריש, והסיבה כדי לתכנן היטב יחד עם בניו מה לעשות".

כך עולה גם מדברי **הרלב"ג**: "הלא תראה שיעקב, עם חוזק ההתפעלות [ההתרגשות והכאב] שהיה ראוי שיהיה מתפעל מוזאת הנבלה שעשה שכם, החריש עד בא בניו, כדי שתשלם [שיוחלט] ביניהם איך יתנהגו בזה".

בקשת שכס וחמור מיעקב לשאת את דינה והצעת בני יעקב פרק לד

על פי ספר הישר (ועמ' 87, הוצאת בית מסחר ספרים) נציין, שיעקב דאג לעזור לדינה, הוא שלח את עבדיו אל בית שכס כדי להוציאה משם, אלא שגרשום. לאחר מכן שלח את שפחותיו, כדי שישבו ליד דינה ויחזקה, שלא תישאר לבדה.

בקשת שכס וחמור מיעקב לשאת את דינה והצעת

בני יעקב (פסוקים ו-יח)

נאמר בפסוק ו: "וַיֵּצֵא חֲמוֹר אָבִי שָׁכֵם אֶל יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ"

מהפסוקים בהמשך עולה שחמור ושכס באו לבית יעקב בלי דינה - הם השאירו את דינה בביתם.

נשאל את הילדים: מה היו צריכים חמור ושכס לעשות? נענה, שהיו צריכים למהר ולהביא את דינה לבית אביה. מתוך כך נגנה את חמור ושכס על אכזריותם, שהשאירו את דינה בביתם, לאחר שעינוה וגרמו לה צער רב.

נאמר בפסוק ז: "וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה פְּשָׁמְעִים וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּיחַד לָהֶם מְאֹד"

בני יעקב הצטערו על סבלה הרב של אחותם, וכן כעסו על מעשה הנבלה שעשה שכס.

"כִּי נִבְלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל לְשֹׁכֵב אֶת בֵּית יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה"

כתב רש"י: "וכן לא יעשה - לענות את הבתולות, שהאומות נדרו עצמן מן העריות על ידי המבול".

ואור החיים כתב: "שאפילו בין העמים הדומים [לכנענים] בנדר הפחיתות [בהתנהגות שפלה], הוא דבר מגונה".

פרק לד בקשת שכס וחמור מיעקב לשאת את דינה והצעת בני יעקב

נאמר בפסוק ח: "וַיִּדְבֹר חָמוֹר אֹתָם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנֵי חֲשֻקָה נִפְשׁוּ בְּבָתְּכֶם..."

נשאל את הילדים: כיצד היה חמור צריך לפתוח את דבריו? נכוונם לכך שהיה מצופה ממנו לפתוח בבקשת סליחה ומחילה על מעשה בנו. מובן שגם משכס עצמו היה מצופה שירבה בדברי ריצוי וצער על מעשהו.

מתוך כך נגנה את שכס וחמור על חוצפתם, שלא התביישו כלל במעשיהם ולא רק שלא ביקשו סליחה, אלא אף העזו לדבר כאשר דינה מוחזקת בביתם כשבויה.

נאמר בפסוק יג: "וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׁכֶם וְאֵת חָמוֹר אָבִיו בְּמַרְמָה וַיִּדְבְּרוּ..."

פירש רש"י על פי אונקלוס: "במרמה – בחכמה". נאמר שבני יעקב היו מוכרחים לנהוג במרמה, שהרי דינה היתה בשבי ובסכנה והיה עליהם לעשות הכל כדי להצילה.

אמנם פירוש המילה "מַרְמָה" הוא רמאות, אך נציין שברמאות זו היתה חכמה רבה, מכמה בחינות:

א. במציאת דרך להוצאת דינה מבית שכס ללא מלחמה, כאשר אנשי העיר שקועים בכאב על מילתם (על פי רמב"ן להלן).

ב. בהצלחה להערים על כל בני העיר באופן שלא הצליחו להרגיש את הערמה שבתוכניתם, וכדברי אור החיים: "כי נתחכמו לבל ירגישו בערמתם, כי זה הוא העיקר כי מה יועילו בערמתם אם יחושו לה חמור ושכס, ויעשו שמירה הצריכה".

ג. בהעלמת צערם וכעסם כלפי חוץ, וכפי שכתב אור החיים בהמשך (פסוק כא): "שלמים הם אתנו – פירוש, ואין בלבם שנאה על המעשה לחוש לערמה" (ועיין ברמב"ן).

בקשת שכס וחמור מיעקב לשאת את דינה והצעת בני יעקב פרק לד

נאמר בפסוק טו: "אֵךְ בְּזֹאת נִאוֹת לְכֶם אִם תִּהְיוּ כְּמִנּוּ לְהַמּוֹל לְכֶם כָּל זָכָר"

נסביר לילדים שהצעת בני יעקב, שאנשי העיר ימולו, היתה כדי שאנשי שכס ישכבו במיטותיהם חולים וחלשים, ואז יוכלו בני יעקב להיכנס ולהוציא את דינה מבית חמור ושכס ללא מלחמה (הילדים עלולים לחשוב בתמימות, שההצעה למול היתה כדי שיעשו תשובה). האם הסכים יעקב להצעה זו, או שהיא היתה הצעה של בניו בניגוד לדעתו?

נסביר כרמב"ן שיעקב אבינו הסכים לעצת האחים, אך לא להריגת אנשי העיר, והמטרה היתה אחת מן השתיים: או שאנשי העיר לא יסכימו למול ואז לבני יעקב תהיה תואנה למאן לתת את דינה לשכס ולדרוש את החזרתה, או שבני העיר יסכימו ואז הם יכנסו לעיר ויוציאו את דינה.

וכך כתב הרמב"ן:

"המרמה היתה באמרם להמול להם כל זכר, כי חשבו שלא יעשו בן בני העיר [ואז יוכלו לדרוש את חזרתה של דינה, אחר שלא עמדו בנדרש], ואם אולי ישמעו לנשיאים ויהיו כולם נימולים יבואו ביום השלישי, בהיותם כואבים, ויקחו את בתם מבית שכס. וזאת עצת כל האחים, וברשות אביהם, ושמעון ולוי רצו להינקם מהם והרגו כל אנשי העיר."

נאמר בפסוק יח: "וַיִּטְבוּ דְבָרֵיהֶם בְּעֵינֵי חָמוֹר וּבְעֵינֵי שָׁכֵם בֶּן חָמוֹר"

נציין את חכמתם הרבה של בני יעקב, שדבריהם היו כה משכנעים עד ששכס וחמור לא העלו בדעתם שטמונה מלכודת בכך.

דברי שכם וחמור לאנשי עירם ומילתם (פסוקים יט-כד)

נאמר בפסוק כד: "וַיִּשְׁמְעוּ אֶל חֲמוֹר וְאֶל שָׁכֵם בְּנֵי כָּל יִצְחָק שֶׁעַר עִירוֹ וַיִּמְלֹוּ כָּל זָכָר..."

נעלה את השאלה: מדוע שמעו בני העיר לדברי חמור ושכם, ואף עשו מעשה ומלו כל זכר?

נענה שתי תשובות:

א. אנשי שכם הסכימו למול את עצמם מפני חמדת הממון שלהם ומחשבתם להרוויח מהחיבור למשפחת יעקב, ולא בגלל רצונם הטוב להיטהר, וכדברי הספורנו (בפסוק כה): "שלא מלו, אלא על תקוה להשיג מקניהם וקניניהם, בדברי חמור ושכם".

ב. אנשי שכם הסכימו למול את עצמם מפני רצונם להחניף לנשיא ולבנו, וכפי שכתב הרמב"ן (בפסוק יג): "כי היה להחניף לאדוניהם [שכם וחמור]".

כניסת שמעון ולוי לעיר, הוצאת דינה והריגת אנשי

העיר (פסוקים כה-כט)

נאמר בפסוק כה: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּהֲיוֹתָם כְּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁמֵעוֹן וְלוֹוִי"

נשאל: מדוע הלכו שמעון ולוי אל העיר רק ביום השלישי?

נענה שתי תשובות:

א. ביום השלישי הכאב הוא החזק ביותר, כדברי האבן עזרא: "ביום השלישי – שלישי לעולם קשה", וכך לא יוכלו אנשי שכם לקום כנגדם.

ב. שמעון ולוי חיכו ליום השלישי כדי להיות בטוחים שכולם מלו,

כניסת שמעון ולוי לעיר, הוצאת דינה והריגת אנשי העיר פרק לד

וכדברי דעת זקנים מבעלי התוספות: "כי כל אנשי העיר שבם לא יכלו להמול כולם ביום אחד ולא בשנים, וביום השלישי היו כולם כואבים שכבר מלו כולן, מיד ויקחו איש חרבו".

נאמר לילדים שעל אדם להיזהר מן הסכנה בתכלית האפשר, ולכן גם לאחר ששכבו חלק מאנשי העיר על מיטותיהם לאחר שנימולו, חיכו שמעון ולוי ליום השלישי, להיות בטוחים שלא יצטרכו להלחם.

"אָחֵי דִינָה אִישׁ חָרְבוֹ"

נביא את דברי רש"י על המילים "אָחֵי דִינָה": "לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה".

מדברי רש"י עולה, שלמרות שבאו ביום הבטוח ביותר, עדיין היתה סכנה, שכן היה חשש שישנם מעט אנשים שעלולים לקום ממשכבם ולהילחם.

כאן נדבר בשבחם של שמעון ולוי על שדאגו דאגה רבה לאחותם וסיכנו את עצמם כדי להצילה.

"וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בְּטַח וַיְהִיגוּ כָּל זָכָר"

בטעם הריגת כל אנשי העיר שכם על ידי שמעון ולוי מצאנו במפרשים מספר הסברים. נביא שלושה מהם:

א. אנשי שכם היו שותפים בדבר הנבלה, כפי שכתב **הכתב והקבלה** (הובא לעיל): "ולא קם ולא זע אחד מהם לעשות על פי האמת, למחות בידו [של שכם] לבלוי עשות הציפות הגדולה לתפוס בנערה מתוך הרחוב".

ואור החיים הוסיף, שלא רק שבני העיר לא מחו, אלא אף עזרו לשכם במעשהו: "שהם היו בעזר שכם לנוול דינה... ותמצא שאמר הכתוב [בלשון רבים]: 'אשר טמאו אחתם', הרי כינה המעשה לכולם, הא למדת שיד בולן שווה בגוילה".

כלומר האשמה על מעשה שכם היתה מוטלת על כל תושבי העיר, מפני שלא מיחו, אלא אדרבה עזרו במעשה הנבלה, לכן לכולם הגיע העונש.

פרק לד כניסת שמעון ולוי לעיר, הוצאת דינה והריגת אנשי העיר

ב. אנשי שכם היו רשעים והיו חייבים מיתה גם בלא מעשה דינה, כפי שכתב הרמב"ן: "וכי אנשי שכם וכל שבועה עממין לא עובדי עבודה זרה ומגלי עריות ועושים כל תועבות השם היו?... אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין. אבל ענין שכם, כי בני יעקב, בעבור שהיו אנשי שכם רשעים... רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו המלך וכל אנשי עירו". כלומר כל אנשי העיר היו חייבים מיתה על רשעותם, גם בלי מעשה דינה, כיון שהיו מרבים במעשי תועבה ועבודה זרה, אלא שענישתם לא היתה מוטלת על בני יעקב. כאשר עשו ראשי העיר את מעשה דינה, הענישום בני יעקב על כל מעשיהם, ומצאו הזדמנות להנקם מהם.

ג. אנשי שכם תכננו מלחמה נגד בית יעקב, כפי שכתב הכתב והקבלה: "יען שהתחרטו והצטערו על שמלו, והסכימו לעמוד על בני יעקב להורגם, לכן השיבו גמולם על ראשם, כי הבא להורגך השכם להורגו". כלומר בני יעקב שמעו שאנשי שכם התחרטו על ברית המילה שעשו (חזקוני: "כולם מצטערים ומתחרטים שמלו") ומתכוננים להלחם עם משפחת יעקב לאחר שיתרפאו, לכן הרגום.

נאמר בפסוק כו: "וְאֵת חָמוֹר וְאֵת שָׁכֶם בָּנוּ הָרְגוּ לְפִי חָרֵב וַיִּקְחוּ אֶת דִּינָה מִבֵּית שָׁכֶם וַיֵּצְאוּ"

התורה איננה מתארת את הפגישה בין שמעון ולוי לדינה אחותם, שהיתה מוחזקת כשבויה מספר ימים בבית חמור ושכם הרשעים, אולי מפני ששמעון ולוי הוציאוה במהירות מן הבית כדי שלא יתנפלו עליהם אנשים מבני העיר.

עם זאת, נוכל לומר ששמעון ולוי שמחו מאוד לראות את אחותם בחיים, וכמובן גם היא שמחה לראות אותם באים להושיעה.

גֵּרַת יַעֲקֹב בְּשִׁמְעוֹן וְלוֹי (פסוקים ל-לא)

נֹאמֵר בַּפְּסוּק ל': "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל שְׁמֵעוֹן וְאֶל לוֹי עֲכָרְתֶּם אֹתִי... וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי"

יעקב נזף בשמעון ולוי מפני שבמעשה נקמתם סיכנו את משפחת יעקב, שכן אנשי שכם ויושבי הערים שמסביב לשכם עלולים היו לבוא למלחמה גדולה נגד יעקב וביתו.

הקפדתו של יעקב על בניו נבעה גם מכך שעשו את המעשה ללא התייעצות עמו, כפי שכתב רש"י (בפסוק כה): "בניו היו, ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים, שאינם בניו, שלא נטלו עצה הימנו", ועל אף שיעקב הסכים לדרישת בניו, שכל אנשי העיר ימולו, ואז הם יכנסו ויוציאו את דינה, הוא לא הסכים ששמעון ולוי יהרגו את כל אנשי העיר.

נֹאמֵר בַּפְּסוּק לֵא: "וַיֹּאמְרוּ הַכְּזוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֹתֵנוּ"

כתב רש"י: "הכזונה – הפקר".

תשובתם של שמעון ולוי היתה, שעל התנהגות שפלה כזו אין לוותר, ועושיה היו צריכים להיענש יחד עם בני עירם שהיו שותפים למעשה.

נאמר לילדים, שאמנם כוונתם של שמעון ולוי היתה טובה, והם עשו מעשה זה מתוך קנאה לאמת ומתוך דאגה לאחותם, אולם מעשה זה העמיד את כל משפחתם בסכנה גדולה.

המסרים העולים מפרק לד

לקיחת שכם את דינה ועינויה:

1. זהירות ביציאה למקום מסוכן - דינה לא נזהרה ויצאה לבדה לעיר שכם.
2. עזרה לאדם הנמצא בצרה - מגנותם של אנשי שכם, שלא מחו בשכם ולא מנעו ממנו את לקיחת דינה.
3. התאפקות בתגובה - יעקב לא הגיב מיד על הנעשה עם דינה ורצה לתכנן את תגובתו מתוך שיקול דעת והתייעצות עם בניו.
4. דאגת יעקב לבתו - יעקב שלח את עבדיו ואת שפחותיו לנסות לחלץ את דינה ולהיות אתה.

בקשת שכם וחמור מיעקב לשאת את דינה והצעת בני יעקב:

1. בקשת סליחה - מגנותם של שכם וחמור שלא ביקשו סליחה על המעשה.
2. שימוש בערמה למען הצלת נפשות - ממעשי בני יעקב כדי להציל את דינה אחותם.

דברי שכם וחמור לאנשי עירם ומילתם:

גנותם ורשעותם של אנשי שכם - נמולו רק לשם השגת ממון ולשם חנופה לנשיא.

כניסת שמעון ולוי לעיר, הוצאת דינה והריגת אנשי העיר:

1. זהירות מן הסכנה - שמעון ולוי נכנסו לעיר רק כשהיו בטוחים שכולם מלו.

2. **הבא להרגך השכם להורגו** - שמעון ולוי הרגו את אנשי שכם, כי אנשי העיר תכננו להלחם נגדם כשיחלימו.
3. **מסירותם של שמעון ולוי למען אחותם** - התורה מכנה אותם "אחי דינה" בגלל מסירותם.

גערת יעקב בשמעון ולוי:

1. **כבוד לאב** - שמעון ולוי היו צריכים ליטול עצה מיעקב אביהם בנושא הריגת אנשי שכם.
2. **מתינות בדין** - מהביקורת על שמעון ולוי שנחפזו להיכנס לעיר והרגו את אנשיה בלי להתייעץ עמו.

פרק לה

בפרקנו שישה נושאים עיקריים:

1. הליכת יעקב לבית אל ובניית מזבח בבית אל
2. מות דבורה מינקת רבקה
3. שינוי שמו של יעקב, הבטחות הזרע והארץ והקמת מצבה
4. לידת בנימין ומות רחל בדרך אפרתה
5. מעשה ראובן ומניית השבטים
6. ביאת יעקב אל יצחק אביו בקרית ארבע ומות יצחק

הליכת יעקב לבית אל ובניית מזבח בבית אל

(פסוקים א-ז)

נאמר בפסוק א: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל וְשֹׁב שָׁם..."
ה' ציוה את יעקב לעלות לבית אל, לשבת שם ולנוח מטורח הדרך.
שם יוכל להודות לה' בכוונת הלב וביישוב הדעת על כל הטובה אשר
היטיב עמו, וכפי שכתב הספורנו: "ושב שם – לבוון דעתך קודם שתבנה
המזבח, כעניין אומרם ז"ל: 'חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין
כדי שיכוונו את ליבם למקום'".

נאמר בפסוק ב: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי
הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתִכְכֶם"

נביא את דברי רש"י: "הנכר – שיש בידכם משלל של שבם".
שאל: כיצד יתכן שבני ביתו של יעקב החזיקו ברשותם עבודה זרה?

הליכת יעקב לבית אל ובניית מזבח בבית אל

פרק לה

נענה שתי תשובות:

א. יעקב התכוון לשבויים שהביאו שמעון ולוי מהעיר שכם, ולא לבני ביתו ובודאי לא לבניו, וכדברי הנצי"ב: "ואמר יעקב 'אשר בתוכם' ולא אמר 'אשר בידכם'... כאשר שברור היה ליעקב שלא היה ביד בניו עבודה זרה... אלא אשר בתוכם, יוכל להיות כי עוד נמצא בקרב השני שלקחו משכם עבדים ושפחות איזה עבודה זרה...".

ב. יעקב התכוון לתכשיטי העבודה זרה ולא לעבודה זרה עצמה, וכדברי רבנו אברהם בן הרמב"ם בפירושו השני: "אין הרמז לדעתי אלא על התכשיטים אשר שללו משכם [השלל שלקחו משכם]... והראיה על אמיתת פירוש זה מה שאמר... ויתנו... ואת הנזמים...".

"והטהרו וְהַחֲלִיפוּ שְׂמֹלֵתֵיכֶם"

כתב הנצי"ב: "והטהרו" – במכילה, 'והחליפו שְׂמֹלֵתֵיכֶם' – שהוא משום כבוד המקום והיום שיעמדו לפני ה'".

יעקב ציוה את בניו ובני ביתו לטבול ולהחליף את הבגדים לכבוד המעמד הנכבד של הקרבת הקרבנות וההודאה לה'. כאן נדבר על צדקותו של יעקב, שלא חינך רק את בניו לעבודת ה', אלא אף את כל הנלווים עמו, כמו העבדים והשפחות שנלקחו משכם.

נאמר בפסוק ג: "וְנָקְוָה וְנִעְלָה בֵּית אֱלֹהִים"

במילים אלו כולל יעקב יחד אתו את כל הנלווים עמו: בניו, נשותיו, עבדיו, הנשים והטף שהובאו מהעיר שכם. כאן נראה את יחסו הטוב לכל מי שבא תחת חסותו, כולל נשים וטף שלקחו בשבי. המעבר מסביבה של רשעים ועובדי אלילים לרשותו של יעקב וודאי עשה עליהם רושם עז.

"וְאֶעֱשֶׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הָעֵנָה אֲתִי בַיּוֹם צָרְתִּי..."

נאמר שכשם שיעקב חינך את בניו וביתו ליראת ה' וציווה להסיר את העבודה זרה שבידיהם, כן חינך אותם להודות לה' על חסדיו, ולכן הודיע לכולם על מטרת נסיעתו לבית אל.

נאמר בפסוק ה: "וַיִּסְעוּ וַיְהִי חַתַּת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרַי בְּנֵי יַעֲקֹב"

נוכל להסביר פסוק זה בשתי דרכים:

האחת – יושבי הערים כלל לא ניסו לצאת מן הערים ולרדוף אחרי בני יעקב, כפי שעולה מפשטות הפסוק, מפני שה' הפיל עליהם פחד.

השניה – חלק מיושבי הערים יצאו מן הערים להלחם, ויעקב יצא עם בניו להלחם בהם, וכדברי הרמב"ן: "הזכיר בכאן כי היה 'חתת אלקים' על הערים אשר סביבותיהם, ולא נאספו כולם לרדוף אחרי בני יעקב [אלא רק חלק], כי היו נופלים עליהם כחול אשר על שפת הים לרוב".

חיזוק לדברי הרמב"ן אנו למדים מהכתוב בפרשת ויחי (מח, כב): "וַאֲנִי נִתַּתִּי לָךְ שָׂכָם אֶחָד עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקִשְׁתִּי", ומדברי רש"י שם: "כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שבם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג [לחבור למלחמה] להם, וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן".

נוסיף את דברי הרמב"ן, שהפחד שנפל על יושבי הערים היה פחד מגבורתם של בני יעקב, וכך כתב: "וזה טעם 'חתת אלקים', כי נפלה עליהם אימתה ופחד מן הגבורה אשר ראו במלחמה".

מות דבורה מינקת רבקה (פסוק ח)

נאמר בפסוק ח: "וַתִּמָּת דְּבִרָה מִיִּנְקַת רַבֶּקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבַיִת אֵל תַּחַת הָאֱלוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלוֹן בְּכוֹת"

נסביר תחילה לפי פשוטו של מקרא, שיעקב קרא לאלון זה "אלון בכות" מפני שבאותו מישור (הנקרא אלון - רש"י) בכו על מותה של דבורה.

נוסיף את דברי הכלי יקר: "הגיד לנו הכתוב שהספידה יעקב יותר מן הראוי... האריך בהספדה... והספידה בכמה מקומות".

וכן כתב האברבנאל: "שמתה שמה הזקנה יראת ה'... כי היא היתה אישה חכמה...".

לאור דבריהם נאמר שיעקב וכל העם אשר עמו בכו על מות דבורה, מפני שהיתה אישה כשרה ויראת ה', וזכתה להניק את רבקה.

לאחר מכן נביא את דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל (בראשית רבה פא, ה), שבתוך האבל על דבורה הודיעו ליעקב על מות אמו רבקה: "נתבשר שם באבל שני, שהוגד לו על אמו שמתה", ומשום כך קרא יעקב למקום "אלון בכות", לשון בכיה מרובה, כלומר בכי אחר, נוסף על הבכי שבא עם מותה של דבורה, הוא הבכי על פטירת רבקה.

נאמר לילדים שיעקב בכה רבות על אמו, כדברי הרמב"ן: "שירמוז למיתת רבקה, ולכן קרא שם המקום ההוא אלון בכות... יעקב בכה והתאבל על אמו הצדקת אשר אהבתו ושלחה אותו שם ולא זכתה לראותו". ובעל צרור המור כתב: "שעשו שם בכיה עצומה על מיתתה".

נוסיף ונאמר שיעקב הספיד את אמו, כפי שנאמר בספר הישר (עמ' 96, הוצאת בית מסחר ספרים): "וישמע יעקב כי מתה רבקה אמו ויבך מאד על אמו ויעש לה מספד גדול".

ננצל הזדמנות זו לבקש מהילדים להזכיר את מעשיה ומידותיה הטובים של רבקה, לאור מה שלמדנו בפרשות חיי שרה ותולדות, ונסכם עמם את הדברים.

מידותיה ומעשיה הטובים של רבקה אמנו (לאורך הפרשיות נפגשנו במעשים טובים רבים, נביא דוגמאות מחלקם):
אהבה ושמחה במעשים טובים - רבקה מיהרה ורצה לשאוב מים מן הבאר.

טוב לב ואהבת הבריות - רבקה השקתה את העבד, הזמינה אותו ללון בביתם למרות שלא ביקש זאת ממנה ופתחה את אוהלה לעוברים ושבים, ועוד.

כבוד לבריות - רבקה פנתה אל העבד בכינוי של כבוד וקראה לו "אדני".

חמלה וגבורה - רבקה השקתה עשרה גמלים בחריצות מופלאה.
יראת ה' - רבקה התפללה לה' שיתן לה בן והלכה לדרוש את ה' בבית
מדרשו של שם.

נאמנות - עשו בנה סמך עליה והפקיד אצלה את בגדיו היקרים.
זהירות מן החטא - רבקה עמדה בצדקותה ולא למדה ממעשיהם
הרעים של בני משפחתה ואנשי מקומה, כשושנה בין החוחים.
צניעות - רבקה הקפידה על צניעותה בעת ששאבה מן הבאר וכיסתה
את ראשה מפני יצחק.

חכמה - רבקה ענתה על ראשון ראשון.
אהבת רבקה ליעקב - רבקה אהבה את יעקב מיום ליום יותר ויותר,
עשתה כל שביכולתה כדי שיעקב יקבל את הברכות ודאגה להצילו
מסכנת עשו אחיו.

אהבת רבקה ליצחק - רבקה שיתפה פעולה עם יצחק באמרה שהיא
אחותו.

צדקותה כשרה אמנו - מעשיה של רבקה היו דומים לשרה אמנו,
למשל בהכנסת אורחים.

הכבוד שנתן ה' לרבקה - ה' זימן את רבקה ליצחק בדרך נס, ענה
לתפילתה על ידי שם, שמר עליה מן הפלשתים ועזר לה לדאוג לכך
שברכת יצחק תינתן ליעקב.

בסיכום זה נפגיש את הילדים עם דמותה המאירה של
רבקה.

שינוי שמו של יעקב, הבטחות הזרע והארץ

והקמת מצבה (פסוקים ט-טו)

נאמר בפסוק ט: "וַיִּרְא אֱלֹקִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד... וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ"

כתב רש"י: "ברכת אבליים".

והרמב"ן כתב: "ולבן נגלה אליו האלקים וברך אותו לנחמו, כאשר עשה ליצחק אביו אחרי מות אברהם".

לאור דבריהם נאמר שה' בברכתו ליעקב ניחמו על אבלו משנפטרה רבקה אמו. רק ה' היה יכול לנחם את יעקב מאבלו הגדול על אמו האהובה.

נאמר בפסוק י: "וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹקִים שְׁמֹךְ יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׁמֹךְ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֹךְ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל"

נזכיר את דברי המלאך שבירך את יעקב ששמו יהיה ישראל (לב, כט), ואת דברי רש"י שם: "סופך שהקדוש ברוך הוא נגלה אליך בבית אל ומחליף שמך".

נאמר לילדים שבברכת המלאך ליעקב הוא רק הודיע ליעקב על החלפת שמו העתידי, אך לא קרא שמו "ישראל", ואילו כאן ה' קורא את שמו "ישראל", כנאמר בפסוק זה.

נסביר שהשם יעקב בא מהמילה "עקב", כדי להזכיר שיעקב אחז בעקב עשו. השם ישראל שניתן ליעקב על ידי ה' הוא חשוב ומכובד הרבה יותר, הוא מלשון "שר" ומורה על שררה וגדולה. יתרה מזאת, בשם זה משובץ שם ה', ישראל.

נבקש מהילדים לחפש בהמשך הפרק כיצד קוראת התורה ליעקב, ונמצא שגם לאחר שה' קראו ישראל, בפסוקים רבים הוא עדיין נקרא "יעקב" (יד, טו, כ, ועוד). נשאל: מדוע הוא נקרא "יעקב", הרי ה' הודיע לו שלא יקרא עוד שמו "יעקב"?

נענה על פי הגמרא במסכת ברכות (יג ע"א): "לא שיעקר יעקב ממקומו, אלא ישראל עיקר ויעקב מפל לו".

פרק לה שינוי שמו של יעקב, הבטחות הזרע והארץ והקמת מצבה

כלומר ה' לא התכוון לבטל לגמרי את השם "יעקב", אלא התכוון ששמו העיקרי יהיה "ישראל".

נאמר בפסוק יא: **וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹקִים אֲנִי אֵל שְׂדֵי פְרָה וְרֵבָה גֹי וְקָהֵל גֹּזִים יִהְיֶה מִמֶּנּוּ...**

נסביר שה' הבטיח ליעקב שיצאו ממנו עוד שלושה שבטים, וכפי שכתב רש"י: "גוי" – בנימין, 'וקהל גויים' – מנשה ואפרים, שעתידיים לצאת מיוסף, והם במנין השבטים".

"וּמְלָכִים מִחֻלְצֵיךָ יֵצְאוּ"

כהמשך להסבר שבמילה "גוי" באה הבטחת ה' על הולדת בנימין, נאמר שהמלכים עליהם מדובר כאן אלו שאול ואיש בושת שעתידיים לצאת מבנימין, וכפי שכתב רש"י: "ומלכים – שאול ואיש בושת, שהיו משבט בנימין".

נאמר בפסוק יב: **וְאֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וְלְיִצְחָק לָךְ אֶתְנַנָּה...**

נזכיר לילדים שאמנם ה' הבטיח ליעקב את הארץ כבר בצאתו לחרן (בתחילת פרשת ויצא), אך כאן ה' רומז שהבטחה זו היא שבועה, כלומר הבטחה מוחלטת, כפי שנשבע לאברהם ויצחק, וכפי שכתב הרמב"ן: **"כאשר נתתיה להם כן אתננה לך, ורמוז לשבועה, כי להם נתנה בשבועה שלא יגרום החטא, אבל לו נתנה מתחילה בלא שבועה, וזהו שאומר בכל מקום אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב"**.

נאמר בפסוק יד: **וַיַּיָּצַב יַעֲקֹב מִצְבָּה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר אֵתוֹ מִצְבַּת אֲבִן וַיִּסֹּף עָלֶיהָ נֶסֶף וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן**

נזכיר שלאחר התגלות ה' ליעקב בבית אל, לפני יציאתו לחרן, נדר יעקב שיקים במקום זה מצבה כאשר ישוב לארץ בשלום. בפסוקים אלו קיים יעקב את נדרו, כשניסך יין על המצבה ויצק עליה שמן, ובכך הכין את המקום להיות מקום המקדש, וכדברי הספורנו: **"וזה שלים נדרו שנדרו"**

באמרו 'והאבן הזאת אשר שמתו מצבה יהיה בית אלקים', כי בזה הכין את המקום, שראוי יקימנה שם".

והאבן עזרא הוסיף, שיעקב קיים גם את החלק השני של נדרו ונתן מעשרות מרכושו לעניים ולעובדי ה': "ובבית אל שלם נדרו, ונתן מעשר מהונו לכבוד ה', למי שהיה בדור ראוי לקחתה".

נביא גם את דברי הרד"ק, שיעקב עשה את ציווי ה' לבנות מזבח על אף שבפסוק מוזכר שבנה מצבה, וכך כתב: "ואמר גם בן אבן" [ממצבת אבן], רצונו לומר אבן אחת, מלבד המזבח אשר בנה שהוא מאבנים רבים".

נאמר בפסוק טו: 'וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם... בֵּית אֵל'

נביא את הסברו של הרמב"ן, שלמרות שיעקב קרא למקום זה בית אל, בצאתו לחרון הוא שב וקרא לו שוב בשם זה, כדי לפרסם את חשיבות המקום: "ויקראנו בן פעם אחר פעם, להודיע כי הדבר אמת ונכון, וכי הוא בית אלקים ושם השכינה".

לידת בנימין ומות רחל בדרך אפרתה (פסוקים טז-כ)

נאמר בפסוק יח: 'וַיְהִי בִצְאת נַפְשָׁהּ בִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא לוֹ בְנִימִין'

נסביר כרש"י, שרחל קראה לבנה "בן אוני - בן צערי", מפני שהלידה היתה קשה וגרמה לה צער גדול, וכדברי הרד"ק: "כי בצער גדול ילדתיו". יעקב לא רצה שיקראו לבנו בשם המציון צער, כמבואר באברבנאל, ועל כן קרא לו בנימין, לאמור, בן זה יהיה בעל כוחות גדולים, ימין - לשון כח, וכפי שכתב האברבנאל: "ופירש [יעקב] 'בן אוני' שהוא מלשון כח, כמו 'ראשית אוני', ולאין אונים עצמה ירבה, ולכן קראו 'בנימין', כי צד הימין הוא היותר חזק".

נוסיף גם את דברי הרמב"ן, שיעקב בחר בשם "בנימין", משום שלא רצה לשנות מהשם שקראתו אמו, ושם זה קרוב לדבריה: "רצה להיות קורא אותו בשם שקראתו אמו... והנה תרגם אותה לטובה ולגבורה [למילה אוני שתי משמעויות: לשון צער או לשון כח. יעקב קרא לבנו "בנימין" על פי השם שנתנה רחל "בן אוני", אך תירגם "אוני" במשמעות של כח]."

נאמר בפסוק יט: "וַתֵּמֶת רַחֵל וַתִּקְבֶּר בְּדֶרֶךְ אֶפְרַתָּה..."

יעקב לא המתין לקבור את רחל במערת המכפלה, אלא קברה בדרך אפרתה, על אף שוודאי רצה שתקבר עמו במקום אבותיו, משתי סיבות:

א. משום כבודה, כדי שגופה לא יעלה ריח רע עד שיגיעו לחברון, וכפי שכתב האברבנאל: "ולפי שלא היה יכול יעקב להוליכה [מיד] לחברון, פן יגיעה הפסד ועיפוש גדול באורך הדרך, קבר אותה בדרך אפרת".
 ב. כדי שתתפלל על ישראל, וכדברי רש"י בפרשת ויחי (מח, ז): "ולא הולכתיה אפילו לבית לחם... שעל פי הדיבור קברתיה שם, שתהא עזרה לבניה, כשיגלה אותם נבווראדן והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר: 'קול ברמה נשמע...', והקדוש ברוך הוא משיבה: 'יש שכר לפעולתך נאם ה'... ושכו בנים לגבולם'".

על פי ספר הישר שהבאנו לעיל, שיעקב ערך בדרך מספד גדול לרבקה אמו כששמע שמתה וסיפר על מעשיה הטובים, נוכל לומר גם כאן שבוודאי יעקב ערך מספד גדול לאשתו האהובה. נדבר עם הילדים בשבחה ובמעשיה הטובים של רחל, ונבקש מהילדים להעלות נקודות המאירות את דמותה לאור פרשת ויצא.

מידותיה ומעשיה הטובים של רחל אמנו (נפגשו במעשים טובים רבים, נביא חלק מהם):

כבוד לאביה - רחל עזרה לאביה במרעה הצאן וקראה לו "אדני".
יראת ה' - רחל התפללה לה' שיזכה אותה בפרי בטן, שם ה' היה שגור על פיה, האמינה שה' דן ומשגיח, קיבלה באהבה את מעשי ה',

גנבה את התרפים כדי למנוע מאביה לעבוד עבודה זרה, ואמרה ליעקב לעשות את כל ציווי ה', ועוד.

אהבת רחל לאחותה ורגישותה כלפיה - רחל מסרה ללאה את הסימנים וויתרה על נישואיה עם יעקב כדי שלאה לא תתבייש.

אהבת רחל לבלהה שפחתה - רחל נתנה את בלהה ליעקב לאישה וכשנולד לבלהה בן הרגישה כאילו הוא בנה.

רצונה הגדול לבנות את בית ישראל - רחל התפללה לבן, אמרה ליעקב שצערה עמוק כל כך עד שיש חשש שתמות אם לא תלד, ושמחה מאוד כשזכתה בבן.

כבוד ליעקב - רחל קיבלה את דבריו בשדה.

בסיכום מעשיה הטובים של רחל נפגיש את הילדים עם דמותה המופלאה.

נאמר **בפסוק כ:** "וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מִצֵּבָה עַל קְבֻרָתָהּ הוּא מִצֵּבַת קְבֻרַת רַחֵל עַד הַיּוֹם"

נסביר שיעקב הציב מצבה על קברה של רחל כדי שיזכרוה שנים רבות, וכפי שכתב הרלב"ג: "כדי שיישאר זכרה זמן ארוך, כי בזה מגמילות חסדים מה שלא יעלם".

כלומר מתוך הכרת הטוב על כל הטוב שגמלה עמו, רצה יעקב שלא ישכחו את רחל.

נוכל להוסיף שזיכרון רחל יזכיר את אישיותה ומעשיה הטובים באופן שיעורר את בני האדם ללכת בדרכיה.

מעשה ראובן ומניית השבטים (פסוקים כא-כו)

נאמר בפסוק כב: "וַיְהִי בְשָׁבֹן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלֵהָה פִּילְגֶשׁ אִבִּיו"

מצינו בגמרא, במסכת שבת (נה ע"ב), מחלוקת בהבנת מעשהו של ראובן, אם שכב עם בלהה ממש או לא: רבי אליעזר ורבי יהושע אומרים שראובן שכב עם בלהה, ורבן גמליאל ורבי אלעזר המודעי אומרים שלא שכב, אלא רק בלבב את יצועי אביו (כלומר החליף את מיטת בלהה במיטת לאה), והתורה מכנה בלבול זה שכיבה. רש"י כאן פירש שראובן לא שכב ממש אלא בלבב, כרבן גמליאל ורבי אלעזר המודעי.

פירוש רש"י הוא הפירוש היסודי עליו אנו משתדלים להסתמך. ועוד: לפי הפירוש הראשון תשמע גנות גדולה על ראובן (וכפי שאמרו חכמים שם בגמרא: "רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עון, ולא בא מעשה זה לידו..."). לכן נסביר לילדים כפירושו של רש"י, שראובן החליף את מיטת בלהה במיטת לאה, והתורה מכנה בלבול זה שכיבה. וכך כתב:

"מתוך שנבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאילו שכבה. ולמה בלבב וחילל יצועיו? שכשמתה רחל, נמל יעקב מיטתו שהיתה נתונה תדיר באוהל רחל... ונתנה באוהל בלהה. בא ראובן ותבע עלבון אמו. אמר: אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי?! לכן בלבב!"

כלומר אחרי מות רחל, העביר יעקב את מיטתו לאוהלה של בלהה שפחת רחל, כדי להיות עמה כפי שהיה עם רחל. ראובן ראה בכך עלבון לאמו לאה, אשתו של יעקב, שבמקום שיעקב יעביר את מיטתו אל לאה הוא העבירה אל שפחת רחל, בלהה, ועל כן העביר ראובן את מיטת יעקב מאוהל בלהה לאוהל לאה אמו. העברה זו (בלבול משכבו) מכונה

בתורה שכיבה (וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלֵקָה פִּילְגֶשׁ אִבּוֹ). להבנת הסבר זה וחיבורו עם פשוטו של מקרא ראה פירושו של בעל הכתב והקבלה. (הסברנו את מעשהו של ראובן על פי רש"י המבאר כרבן גמליאל ורבי אלעזר המודעי בגמרא. ניתן להסביר מעשה זה גם כדעת רבי אליעזר ורבי יהושע בגמרא לעיל, וכפי שביאר הרלב"ג על פסוקנו, עיין שם).

כפי שהתורה קיצרה במעשה זה וכתבתו במילים קצרות (שבע מילים), אף אנו לא נאריך בלימודו. מה גם שדרכנו לקצר בענייני צניעות, שאינם שייכים לעולמם של הילדים.

”וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל”

הפסוק מציין רק את שמיעתו של יעקב, ולא את כעסו של יעקב או גינויו את ראובן על מעשהו. על כך כתב הרלב"ג:

”...שראוי לאדם שלא יפליג לבעוס על בנו הגדול על פעולותיו המגוננות, כי אולי יטרדהו ממנו ויפסידהו, אבל [אלא] ראוי לו אז שיקרבהו אליו [אחרי מעשה שלילי] יותר, להדריכו בדרך ישרה. ולואת הסיבה סיפר שכבר שמע ישראל זה הפועל המגונה אשר עשה ראובן, ולא זכר שכעס עליו. ואולם ביום צוותו את בנו [בפרשת ויחי, בברכת יעקב לבניו] ענשו על זה הפועל המגונה...”

”וַיְהִי בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר”

נעלה את השאלה: מדוע מציינת התורה שבני יעקב היו שנים עשר?

נביא את שני הסבריו של רש"י:

א. התורה חוזרת לפסוקים י"ז-י"ח, בהם נולד בנימין, ומסכמת את מנין הבנים עם בנימין. וכך כתב: "מתחיל לעניין ראשון, משנולד בנימין נשלמה המיטה [נשלמה משפחת יעקב - מנין בניו] ומעתה ראויים להימנות ומנאם".

ב. פסוק זה מוסב על מעשהו של ראובן בפסוק הקודם, ומלמדנו שכל בני יעקב היו שווים בצדקותם, כולל ראובן, שלא חטא בשכיבה

פרק לה ביאת יעקב אל יצחק אביו בקרית ארבע ומות יצחק

ממש עם אשת אביו. וכך כתב: "ורבותינו דרשו: ללמדנו בא, שכולם שווין וכולם צדיקים, שלא חטא ראובן".

ביאת יעקב אל יצחק אביו בקרית ארבע ומות יצחק

(פסוקים כז-כט)

נאמר בפסוק כז: "וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו מִמְּרַא קְרִית הָאַרְבַּע..."

בפסוקים אלו אנו למדים על המפגש של יעקב עם יצחק אביו, ושל בני יעקב עם הסבא הגדול שלא ראוהו עד אותו היום. פגישה זו היתה מלאה שמחה והתרגשות, הן מצד יצחק אבינו ששמח לראות את בנו יעקב עם שנים עשר בניו לאחר כשלושים ושש שנים בהן לא ראה אותם, הן מצד יעקב שלא ראה את אביו במשך כל אותן השנים, וכפי שכתב בעל עקדת יצחק:

"...שלא נפטר [יצחק] מן העולם עד שמלא ימים כנפשו שכעו, מה שהספיק לראות בו את בנו אהובו העומד במקומו בשלשלת הקרושה, כי זה כמה היה מייחל עת בואו, וכבר זכה לשמוח בו כי ראה כי ה' עמו, ונתקיימה בו ברכתו וברכת אמו, כי משולל [ללא רכוש] נפטר ממנו [נפרד ממנו בצאתו לחרן] ובמקלו עבר את הירדן ועתה היה למחנה גדולה מאד לאלקים..."

והאברבנאל כתב: "שבא יעקב אל יצחק אביו, וראהו [יצחק] ושמח בלבו".

נאמר בפסוק כח: "וַיִּהְיוּ יָמֵי יִצְחָק מֵאֵת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה"

יצחק אבינו האריך ימים ובשנות חייו עבד את ה' ועשה מעשים טובים רבים.

ביאת יעקב אל יצחק אביו בקרית ארבע ומות יצחק פרק לה

נבקש מהילדים להעלות נקודות המאירות את דמותו של יצחק אבינו, לאור פרשות וירא, חיי שרה ותולדות, ונמנה אותן יחד:

יראת ה' - עמידתו המופלאה בניסיון העקידה, בנכונותו לעלות על גבי המזבח כדי לעשות את רצון ה'.

אהבת יצחק לבניו - יצחק אהב את עשו למרות רשעותו ומעשיו הרעים וקרבו בכל מאמציו כדי להשיבו למוטב, השתדל מאוד לתת לו את הברכות וכך להשיבו למוטב, וביחס ליעקב - נתן לו את ברכת ה' לאברהם וציווהו שייקח אישה ממשפחתו.

אהבת הארץ - יצחק לא עזב את ארץ ישראל כל ימי חייו והתנהג כאדון הארץ כשלא עזב את הבארות שחפר וקרא להם שמות.

אהבת השלום - יצחק התרחק ממריבה עם רועי גרר, התפייס עם אבימלך ושריו וערך לכבודם משתה.

יראת ה' - יצחק קרא בשם ה' והודיע את שמו לרבים.

תפילותיו לה' - יצחק יצא לשוח בשדה, הלך להתפלל בבאר לחי רואי, העתיר לה' בתפילות שיתן לו בן, שמע בקול ה' ונשאר בגרר חרף הרעב הכבד ששרר שם, בנה מזבח לה', ועוד.

אהבת ה' ליצחק - ה' זימן לו באורח פלא את רבקה, ברכו אחרי מות אברהם, נעתר לתפילתו ופקדו בבנים, ברכו בכל הברכות שברך את אברהם, ברך את שדהו במאה שערים והרבה את רכושו עד כי גדל מאוד, הגן עליו מפני הפלשתים, זיכהו לראות את יעקב שב בשלום מחרן הוא ובניו וכל אשר לו והאריך ימיו יותר מכל בני דורו.

סיכום מעשיו הטובים של יצחק יעמיד באור שלם את דמותו המופלאה.

פרק לה ביאת יעקב אל יצחק אביו בקרית ארבע ומות יצחק

נאמר בפסוק כט: "וַיָּגַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּי זָקֵן וּשְׁבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֶשָׂו וַיַּעֲקֹב בְּנָיו"

נערוך השוואה בין הנאמר בפסוקנו לנאמר בפטירתו של אברהם (כה, ט) "וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיְשָׁמְעֵאל בְּנָיו" - כאן נזכר עשו לפני יעקב, מפני שלא כיבדו, לעומת זאת ישמעאל כיבד את יצחק והוליכו לפניו, כדברי רש"י שם.

המסרים העולים מפרק לה

הליכת יעקב לבית אל ובניית מזבח בבית אל:

1. **חינוך בני הבית לעבודת ה' - מציווי יעקב לבני ביתו להסיר את אלהי הנכר.**
2. **כבוד ה' - מציווי של יעקב להחליף את הבגדים לקראת הליכתם לבית אל.**
3. **אהבת יעקב לעבדיו - יעקב כולל את עבדיו בדבריו "ונקומה ונעלה".**
4. **חינוך בני הבית להודות לה' - יעקב הודיע לבני ביתו שהוא הולך להקים מזבח כדי להודות לה' על שהצילו בדרך.**
5. **אהבת ה' ליעקב - ה' הפיל פחד על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי יעקב ובניו.**
6. **הודיה לה' - יעקב בנה מזבח כדי להודות לה' על חסדיו.**

מות דבורה מינקת רבקה:

הספד ובכי על אישה כשרה וצדיקה - מהספדו וצערו של יעקב על מותן של דבורה ורבקה.

שינוי שמו של יעקב, הבטחות הזרע והארץ והקמת מצבה:

1. **אהבת ה' ליעקב - ה' ניחם את יעקב על מות אמו, קרא לו בשם שמשמעותו שררה - "ישראל", ברכו בעוד שלושה שבטים ומלכים שיצאו מהם והוסיף לו שבועה על הבטחת הארץ.**
2. **קיום הנדר - יעקב הקים מצבה בבית אל ונתן מרכושו לעובדי ה'.**

לידת בנימין ומות רחל בדרך אפרתה:

1. יעקב כיבד את רחל - יעקב לא רצה לשנות את השם שנתנה רחל לבנם: "בן אוני".
2. אהבת ה' לישראל - ה' ציוה לקבור את רחל בבית לחם כדי שתתפלל על בניה שישובו לגבולם.
3. אהבת יעקב לרחל - יעקב קבר את רחל בבית לחם כדי שגופה לא יתבזה והקים מצבה על קברה כדי שיזכרוה שנים רבות.

מעשה ראובן ומניית השבטים:

התגברות על הכעס - יעקב לא כעס על ראובן, מפני שלא רצה להרחיקו

ביאת יעקב אל יצחק אביו בקרית ארבע ומות יצחק:

אהבת ה' ליצחק - ה' האריך את שנות חייו של יצחק.

פרק לו

בפרקנו נושאי עיקרי אחד: משפחת עשו – נשותיו, בניו, אלופיו ומלכיו

משפחת עשו – נשותיו, בניו אלופיו ומלכיו

(פסוקים א-מג)

נאמר בפסוקים א-ב: "וְאֵלֶּה תִּלְדוּת עֵשָׂו הוּא אָדָם. עֵשָׂו לָקַח אֶת נָשָׂיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן..."

כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: "ופתח לנו הכתוב ב'עשו לקח את נשיו מבנות כנען', כדי לבאר לנו את שיעור הפקרות של מצב זרעו, לפי שהוא [זרעו] מבנות כנען מן עובדי עבודה זרה."

כלומר פסוק זה מלמדנו על זרעו של עשו שהיה מקולקל, שכן עשו לקח לו נשים מבנות כנען, שהיו רשעים ועובדי עבודה זרה.

ובעל עקדת יצחק כתב:

"...היו בני יעקב שנים עשר שלמים, ולא נולד מהם איש בשום חשד ופסול... ולהעיד על המהרה והקדושה הזאת בשרשי היחס אמר 'ויהיו בני יעקב שנים עשר'... שהיה בהם כזה [בבני יעקב] הפך ממה שסופר בסמוך מתולדות עשו, נשיו, ובניו ואלופיו, שהכל היו מתחילתם בני ערבוביא וממזרות... שכוונת הכתוב בספור תולדותם ויחסם [של משפחת עשו] היתה לגלות הרפתן ופסולתן..."

לא נביא לילדים את דבריו על הממזרות והערבוביה שהיתה במשפחתו של עשו, כדי לא להכניס את הילדים למבואות אפלים של הפקרות בצניעות ובחיי המשפחה, אולם נדגיש באזני הילדים את רשעותם ואת ההבדל הגדול שבין יעקב ובניו לבין עשו הרשע ומשפחתו.

נגנה את עשו ואת משפחתו גם על עבודת אלילים, המצוינת בדברי רש"י בשם חכמינו ז"ל (מו, כו): "עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן 'נפשות ביתו', לשון רבים, לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה, יעקב שבעים היו לו, והכתוב קורא אותן 'נפש', לפי שהיו עובדים לאל אחד".

מכיוון שכשיטה איננו עוסקים בהרחבה ברוע ובשלילה, לא נתעכב בלימוד פרק זה, למרות אורכו, אלא נקרא את הפרק ברצף ולאחר מכן נעלה בקצרה את הנקודות השליליות שהתורה מציינת ביחס לעשו ומשפחתו, ונגנה אותו.

לסיכום נביא את דברי **מדרש תנחומא** (לז א) על ההבדל התהומי בין משפחת יעקב למשפחתו של עשו:

"ולפי שהיו כולם [בני עשו] בני זימה, פירשם הכתוב [מנתה אותם התורה באופן מפורט בפרקנו] להודיע ניוולם, אבל ישראל קרבן הקדוש ברוך הוא וקראן... 'ואנכי נמעתיו שורק, כלו זרע אמת'".

נאמר **בפסוק יט**: "אלה בני עשו ואלה אלופיהם הוא אָדום"

כתב **האברבנאל**: "והכלל העולה מזה הסיפור הוא שעשו מפני ברכות אביו זכה לגדולה, ולהיות מבניו אלופים ומלכים בכחם וגבורתם, לקיים מה שנאמר: 'ועל חרבך תחיה'".

לאור דברי האברבנאל נאמר לילדים שכל האלופים והמלכים הנמנים כאן לא באו לעשו בזכות מעשיו אלא מכוח ברכתו של אביו יצחק.

המסרים העולים מפרק לו

תולדות עשו:

1. צדקתם של בני יעקב - כל זרעם היו צדיקים וטהורים.
2. רשעתם וקלקולם של עשו ומשפחתו - היו מופקרים בחיי משפחה ועובדי עבודה זרה.
3. אהבת ה' ליצחק - ה' קיים את ברכת יצחק לעשו ונעשו בניו מלכים ואלופים.

סיכום פרשת וישלח

בפרשתנו אנו נפגשים עם דמותו הגדולה של יעקב אבינו. יעקב אבינו התמודד עם כל המאורעות הקשים שעברו עליו באמונה ובגבורה גדולה.

בהתמודדות הגדולה עם עשו אחיו גילה יעקב אמונה ובטחון גדולים בה', יחד עם אהבה לאח, שהתעלתה מעל השנאה של עשו כלפיו, אחריות גדולה לחיי משפחתו, ערנות רבה ואומץ לב. התעלותו הגדולה באה לידי ביטוי בניצחונו על מלאך ה', שרו של עשו, עד שהמלאך עצמו ברכו והודה לו שהברכות שנתן אביו מתאימות לו ולא לעשו.

גם על עשו עצמו הצליח יעקב אבינו להשפיע ולהפוך את רגשי לבבו משנאה לאהבה באותה שעה.

כך התמודד יעקב באהבה ובאמונה עם כל הקשיים והסיבוכים שליוו את חייו, כמו: לקיחת דינה בתו לבית שכם, מות אמו רבקה, מותה של אשתו רחל - עיקרו של בית, שדווקא מתוך משבר גדול זה נולד בנימין שהשלים את מנין שבטי ישראל - ולבסוף מותו של יצחק אביו.

ה' גילה את אהבתו הגדולה ליעקב, שמע תפילתו ועורר בלבו של עשו רגש של אהבה כלפיו, הטיל פחד על יושבי ערי שכם שלא ירדפו אחרי יעקב ובניו, נחמו אחר מות אמו, קרא לו בשם של כבוד ושררה - "ישראל", ברכו שיתן לו עוד שלושה שבטים וממנו יוולדו מלכים, ונשבע לו לתת את הארץ לו ולזרעו, כפי שנשבע לאבותיו.

על כל אלה ועוד אמר הנביא מלאכי (א, ב): **"אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלוא אח עשו ליעקב נאם ה' ואהב את יעקב"**.

